COLOFON

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP 's-Gravenhage
telefoon 070-4416611

Samenstelling/Productie
mw. J. Chabinath
mw. I. Ender
mw. drs. M. Höfkens
M. van Ingen
mw. drs. S.R. Jonkergouw
drs. M. Koenders
mw. drs. L.A. Nizet
mw. drs. C. Scheffer
drs. A. Schuurman
ir. M. Verwey

Begeleidingscommissie
D. Brouwer de Koning
W. de Jong
drs. W.B.J. Polman
ir. D. van der Veen
ir. J. G. Wegner

Vormgeving
Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk
Rooduyn vorm & druk

's-Gravenhage, september 1995

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING
M. Höfkens
juli 1992

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK
M. Verweij
april 1991

C. GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN
C.Scheffer
1993

D. INVENTARISATIE
C. Scheffer
M. Verweij
1991

INHOUDSOPGAVE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

2. FYSISCHE GESTELDHEID
   - 2.1. Bodemgesteldheid
   - 2.2. Afwatering

3. GRONDGEBRUIK
   - 3.1. Bedijking en agrarisch grondgebruik
   - 3.2. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR
   - 4.1. Landwegen
   - 4.2. Wateren
   - 4.3. Dijken
   - 4.4. Tramwegen
   - 4.5. Militaire infrastructuur
   - 4.6. Nutsvoorzieningen

5. NEDERZETTINGEN
   - 5.1. Algemeen
   - 5.2. Kernen
     - 5.2.1. Geervliet
     - 5.2.2. Heenvliet
     - 5.2.3. Zuidland
     - 5.2.4. Oudenhoorn
     - 5.2.5. Abbenbroek
     - 5.2.6. Simonshaven
     - 5.2.7. Biert
     - 5.2.8. Tweede Vlotbrug
   - 5.3. Verspreide bebouwing

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE LITERATUUR

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

C. GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN

D. INVENTARISATIE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

De gemeente Bernisse beslaat een groot gedeelte van het oostelijk deel van het eiland Voorne en het westelijk deel van het eiland Putten. In het noorden wordt de gemeente begrensd door het Hartelkanaal en in het zuiden door het Haringvliet en het Spui. De buurgemeenten zijn Rotterdam in het noorden, Spijkenisse en Korendijk in het oosten, Oostflakkee en Middelharnis in het zuiden en Hellevoetsluis in het westen.

De gemeente Bernisse kreeg zijn huidige grenzen in 1980 toen de gemeenten Abbenbroek, Oudenhoorn, Zuidland en delen van Heenvliet en Geervliet werden samengevoegd. Van de gemeente Geervliet maakten de in 1855 opgeheven gemeenten Biert, Schuddebeurs en Simonshaven deel uit. De grenzen volgen voor een deel de loop van het Voornskanaal, Hartelkanaal, Spui en het Haringvliet. In het zuidwesten is de grens administratief bepaald en loopt dwars door de polder Nieuwenhoorn. Ook in het oosten is de grens administratief bepaald en doorsnijdt zij de polders Geervliet en Simonshaven.

De gemeente Bernisse heeft een oppervlakte van 68,47 km^2. Op 1 januari 1991 telde de gemeente 12.375 inwoners. De bevolkingsdichtheid op die datum bedroeg 78 inwoners per km^2 landoppervlakte. De gemeente omvat de dorpen Geervliet, Biert, Simonshaven, Zuidland, Oudenhoorn, Abbenbroek, Heenvliet en het gehucht 2e Vlotbrug.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

2.1. Bodemgesteldheid

De bodem van Voorne-Putten werd tijdens het Holoceen gevormd. Doordat West-Nederland de gevolgen ondervond van de toenemende invloed van de zee, ontstond een dikke laag afzettingen van zand en klei.

De vorming van strandwallen voor de kust rond 3000 voor Chr. zorgde voor het ontstaan van een uitgestrekt veengebied. Rond 700 voor Chr. werd de strandwal door de toegenomen invloed van de zee weer doorbroken en zochten geulen zich een weg door het gebied terwijl zij kleiige en zandige afzettingen veroorzaakten.

In de periode 1000 tot 1300 na Chr. teisterden grote overstromingen het gebied. De vorming van het Haringvliet in het begin van de 13e eeuw zorgde voor een sterke aantasting van het zuidelijk deel van Voorne-Putten. Hier werden grote hoeveelheden zavel en lichte klei afgezet, terwijl een groot deel van de veenlaag werd uitgespoeld.

Het noordelijk deel van Voorne-Putten bleef door vroegtijdige bedijking meer gespaard, maar toch vonden ook hier overstromingen plaats. Dit blijkt uit de in sommige polders aanwezige kleilaag. Overstromingen werden hier in de hand gewerkt doordat intensief werd gemoerd. Hierdoor verdween in het noordelijk deel een gedeelte van de veenlaag. De afzettingen in het zuidelijk deel zijn zandiger van structuur dan de in het noordelijk deel afgezette klei.

Het aanwezige veen heeft in het noordelijk deel van Voorne en de oudere polders van Putten gezorgd voor inklinking van de bodem, waardoor het niveau van de polders hier lager kwam te liggen dan dat van de in het zuiden gelegen polders. Bovendien is in het zuiden de aanslibbing langer doorgegaan. In de polders Heenvliet en Simonshaven is nog veen aan de oppervlakte te vinden.

Het niveau van de zuidelijke polders van Voorne ligt op ca. 0,3 tot 0,8 meter -NAP. Dat van de noordelijke polders op ca. 1,3 tot 1,8 meter -NAP. Ook op Putten is de ouderdom van de polders bepalend voor het niveau. Geervliet, Biert en Simonshaven liggen lager dan de latere bedijkingen.

2.2. Afwatering

De gemeente Bernisse valt wat de afwatering betreft in twee delen uiteen, een Voorns en een Puttens deel. Voorne watert af op het Haringvliet en Putten op de Oude Maas en het Spui.

De polders Geervliet, Simonshaven en Biert waterden af op de Vierambachtenboezem die tot de 16e eeuw loosde op de Bernisse. Toen dit door de verzanding steeds meer moeilijkheden opleverde werd een vliet gegraven naar de haven van Spijkenisse. De polders brachten hun water met behulp van windbemaling op de boezem. Door de stichting van een stoomgemaal "De Leeuw van Putten" in 1880 ter bemaling van de boezem op de Oude

Maas werd het voor de polders mogelijk hun water op natuurlijke wijze op de boezem te lozen. In 1948 werd dit stoomgemaal omgebouwd tot een elektrisch gemaal. De polders Oud en Nieuw Stompaard lozen sinds 1954 via Simonshaven en Biert op de Vierambachtenboezem. Voor die tijd loosden zij op de Bernisse.

De polder Oud-Schuddebeurs werd aanvankelijk met behulp van een molen op het Spui bemalen. In 1898 werd de windbemaling door stoombemaling, vervangen. Het gemaal werd bij de sluis van de polder bij de Belsium geplaatst. In 1915 werd dit gemaal vervangen door een dieselgemaal. In 1930 werd een elektrisch gemaal geplaatst.

De polder Zuidland waterde aanvankelijk af op de Bernisse tot dit door verzanding van deze rivier niet meer mogelijk was. Daarom werd in 1675 de uitwatering van deze polder verlegd door het graven van een vliet door de polder Velgersdijk, zodat via een sluis in de Spuidijk op het Spui kon worden geloosd. Om de uitwatering via deze vliet te verbeteren werd in 1690 de haven van Zuidland aangelegd. De afwatering op de haven van Zuidland gebeurde tot 1758 op natuurlijke wijze. Daarna werd de afwatering met behulp van een poldermolen versterkt. In 1892 werd overgegaan op stoombemaling. Het stoomgemaal werd in 1941 vervangen door een elektrisch gemaal.

Sinds 1959 zijn de polders Drenkwaard, Velgersdijk, Nieuw Velgersdijk, Molengorzen en Oude- en Nieuwekade samengevoegd tot de polder Drenk-waard. Hiertoe werd overgegaan omdat deze polders alle werden bemalen door de polder Zuidland. Recentelijk werd een wijziging in de afwatering van de polder Drenkwaard doorgevoerd. Sindsdien loost de polder via de polder Abbenbroek en met behulp van het gemaal Noordermeer (polder Heenvliet-oost) zijn water op het kanaal door Voorne.

De Molengorzen en Oude- en Nieuwekade loosden eerst op de Bernisse en sinds de 18e eeuw via de polder Zuidland. Sinds 1952 vond de lozing via de polder Abbenbroek plaats. De polder Abbenbroek waterde af op de Bernisse. De verzanding van deze rivier leidde ertoe dat herhaaldelijk werken moesten worden uitgevoerd om uitwatering op deze wijze te kunnen handhaven. De drie molens die de polderdelen bemaalden werden in 1880 vervangen door een stoomgemaal dat in de kom van het dorp Abbenbroek kwam te staan. Het stoomgemaal werd later vervangen door een elektrisch gemaal. De polder Heenvliet loosde zijn water tot 1829 op de Holle Mare. In 1829 wijzigde de situatie door het gereedkomen van het kanaal door Voorne dat de polder in een westelijk en oostelijk deel scheidde. In het oostelijk deel werd een molen geplaatst die de polder op het kanaal ging bemalen. In 1872 werd een stoomgemaal geplaatst. In 1902 werd dit door een ander stoomgemaal vervangen dat op zijn beurt in 1937 moest wijken voor een dieselgemaal, het gemaal Noordermeer. Het Voornskanaal watert via de schutsluizen bij Hellevoetsluis uit op het Haringvliet.

Evenals de polder Drenkwaard werd de afwatering van de polder Abbenbroek recentelijk (na 1980) gewijzigd. De polder ging zijn water lozen op de polder Heenvliet-oost, vanwaar het water met behulp van het gemaal Noordermeer op het Voorns kanaal werd geloosd. De polder Oudenhoorn waterde met behulp van een molen af op het Haringvliet. In 1914 werd overgegaan op bemaling met behulp van een dieselgemaal. Dit gemaal werd gebouwd tegen de sluis in de Oudenhoornse zeedijk. De polder kan door het gemaal Noordermeer ook gedeeltelijk worden bemalen op het Voornskanaal. De polders Beningerwaard en

Zuidoord waterden oorspronkelijk op natuurlijke wijze af op het Spui. Recentelijk werden twee elektrische gemalen geplaatst voor de bemaling.

De veranderingen in de afwatering zijn voor een groot deel tot stand gebracht tijdens de ruilverkavelingsoperatie die in de jaren zeventig begon. Zo werden door de polders Heenvliet, Abbenbroek, Zuidland en Velgersdijk afwateringskanalen gegraven, die een betere uitwatering van het land moesten waarborgen. De afwatering en het dijkbeheer in het gebied wordt sinds 1953 verzorgd door het waterschap de Brielse Dijkring.

3. GRONDGEBRUIK

3.1. Bedijking en agrarisch grondgebruik

De oudste polders in de gemeente zijn in de 13e eeuw ontstaan. Bedijkingen uit die tijd zijn de polders Zwartewaal, Heenvliet, Abbenbroek, Geervliet en Biert. Aanwassen die langs deze vroegste bedijkingen werden gewonnen werden in een halve cirkelvorm langs de bestaande dijken aan-gedijkt. Door het afdammen van 't Oostenrijk kon in het begin van de 14e eeuw de polder Simonshaven worden binnengedijkt. Hiermee werden alle tot dan ingedijkte polders binnen een ringdijk gebracht.

In de 14e en 15e eeuw konden door het leggen van strekdammen, waardoor snelle rijping van de schorren mogelijk werd, een groot aantal polders worden bedijkt. Daaronder waren de polders Oudenhoorn, Zuidland, Velgersdijk en Drenckwaard. Zuidland was al eerder gedeeltelijk bedijkt geweest tijdens vroegere stormvloeden.

Tijdens de 15e en 16e eeuw werd ook een reeks van gronden langs de Bernisse binnengedijkt. Hierdoor verzandde deze rivier nog verder, waardoor hij werd teruggebracht tot een onbetekenend water.

Na de bedijking werd het land verkaveld in smalle stroken, afgewisseld door wat bredere rechthoeken die haaks op de dijken stonden. Om de percelen te ontsluiten werden dwars door de polders wegen aangelegd, die de polders in blokken verdeelden. De verkaveling vertoont een onregelmatig verloop wat veelal veroorzaakt wordt door kreekresten in het landschap.

In de noordelijke oudere polders is rond 1850 een smallere strookverkaveling aanwezig, dan in de zuidelijker gelegen polders waar wat meer blokverkaveling aanwezig was. De polders ter weerszijden van het noordelijk deel van het kanaal door Voorne werden gedomineerd door de veeteelt wat valt terug te leiden op het hier in de bodem aanwezige veen en de voor de akkerbouw ook ongunstiger eigenschappen van de hier ook aanwezige zware klei met veen in de bodem. In de zuidelijke polders waar de samenstelling van de bodem (zandige klei) het toeliet kwam ook akkerbouw voor. De verhouding tussen akkerbouw en veeteelt lag hier op 50:50. De voornaamste akkerbouwprodukten waren tarwe, haver en aardappelen. Omdat voornamelijk binnen een gemengd bedrijf werd geproduceerd was het mogelijk om van akkerbouw naar veeteelt over te gaan en omgekeerd.

Tijdens de landbouwcrisis aan het einde van de 19e eeuw werd veel overgeschakeld op de veeteelt. Tijdens de 19e eeuw verdwenen tot dan toe traditionele produkten als meekrap en vlas uit het produktieproces als gevolg van nieuwe grondstoffen en buitenlandse concurrentie. De veeteelt kon floreren dankzij de verbeterde verbindingen met steden als Rotterdam waar een groot deel van de zuivel werd afgezet. In de omgeving van Zuidland en Abbenbroek kwam in het begin van de 20e eeuw wat glastuinbouw tot stand. Voor die tijd werd in deze omgeving op de koude grond groente gekweekt, terwijl er op beperkte schaal ook sprake was van fruitteelt. In de jaren zeventig van deze eeuw werd op Voorne-

Putten begonnen met een grootscheepse ruilverkaveling. Dit had perceelvergroting tot gevolg, terwijl tevens de afwatering werd verbeterd.

De akkerbouwprodukten die tegenwoordig geteeld worden zijn suikerbieten en aardappelen.

In de gemeente zijn nog drie korenmolens aanwezig. Het zijn de molen De Hoop in Abbenbroek, de Bernisse molen in Geervliet en molen De Arend in Zuidland. De bouwjaren van deze molens zijn respectievelijk 1843, 1851 en 1844. De molen van Geervliet is nu in gebruik als café-restaurant.

3.2. Visuele karakteristiek

In het zuiden van de gemeente overheerst het beeld van een wijds polderlandschap. Binnen deze voornamelijk voor de akkerbouw gebruikte polders zijn slechts weinig ruimtelijke begrenzingen te vinden. De dijken langs de Bernisse en de begroeiing rond dit water brengen die begrenzing wel aan.

Op sommige plaatsen in de polders zijn hoogspanningsmasten dominant in het landschap aanwezig. De nederzettingen langs de Bernisse liggen met een oude kern wat polderinwaarts wat vanaf de dijk gezien een fraaie indruk geeft.

Het Voornskanaal wordt in het noordelijk gedeelte duidelijk begrensd door de dam die daar in het kader van de werken ten behoeve van het Hartelkanaal en Europoort is gelegd. Naar het noorden werpt de dijk rond het meertje ten westen van het Voornskanaal een begrenzing op. Markante punten in het landschap zijn de kerktorens van de kernen van de gemeenten. Opvallend hierbij is de vrij grote scheefstand van de kerktoren van Zuidland.

In het zuiden domineert van de dijk af gezien het Haringvliet de horizon en valt het eiland Goeree-Overflakkee waar te nemen. De oude trambaan ligt nog als een kleine verhoging in het landschap en is nu als fietspad in gebruik.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Landwegen

De doorgaande wegen op het eiland lagen aanvankelijk alleen op de dijken. Door de geringere omvang van de polders in het noorden was het wegennet hier veel fijnmaziger dan in het zuidelijk deel van de gemeente. De wegen bestonden uit slib of klei wat tot gevolg had dat zij bij slecht weer al snel onbegaanbaar werden. Voor de ontsluiting van de landbouwkavels werden in de polders kaarsrechte wegen aangelegd. In de oudere polders zoals Biert, liggen verschillende insteekwegen ter ontsluiting van de landbouwkavels. Anders dan in de nieuwlandpolders in het zuiden dienen zij uitsluitend voor de ontsluiting van de landbouwkavels en niet zoals daar ook nog als verbinding voor de daar ver uiteen liggende dijken.

Andere wegen in de zogenaamde oudlandpolders zijn de wegen over de kreekruggen. Deze wegen zijn te herkennen aan hun onregelmatige beloop. Voorbeelden zijn de Dankerseweg in de polder Geervliet en de Eeweg in de polder Heenvliet. In het begin van de 17e eeuw ging men op veel plaatsen op de dijk over tot het bezanden van een voetpad, waardoor de kernen een iets betere verbinding met elkaar kregen. Halverwege de 19e eeuw werden de bestaande wegen tussen Brielle en Nieuw-Beijerland van een grindlaag voorzien.

In de 2e helft van de 19e eeuw werden de meeste dijkwegen omgevormd tot grindwegen van circa 3 tot 3,5 meter breedte. De bestaande wegen bleken in het begin van de twintigste eeuw voor het gemotoriseerde verkeer te weinig capaciteit en kwaliteit te bieden. In de jaren dertig kwam daarom de zes meter brede geasfalteerde Groene Kruisweg tot stand van Brielle naar Spijkenisse en vandaar via de Spijkenisser brug naar Rotterdam. Deze weg loopt in de gemeente door de polders Heenvliet en Geervliet. Het tracé werd afwijkend van de al bestaande wegpatronen dwars door de polder aangelegd. Verbeteringen aan de overige wegen vonden pas na de Tweede Wereldoorlog plaats. De wegen in de gemeente zijn alleen van regionaal belang.

Bij het zuidelijke punt van de Veerdijk (Velgersdijkse polder) liepen twee voetveren over het Spui naar Goudswaard (Hoekse Waard). Vanuit Nieuwersluis vertrok een voetveer naar Blankenburg. Deze veren zijn na de Tweede Wereldoorlog opgeheven.

4.2. Wateren

De Bernisse was vanouds de grensrivier tussen Voorne en Putten. Het was aanvankelijk een brede rivier die een deel van de scheepvaartroute vormde van Holland naar Vlaanderen. Het belang van de scheepvaartroute werd onderstreept door de tol die bij Geervliet bestond.

Tot het einde van de 16e eeuw bleef de Bernisse bevaarbaar. Daarna verzandde de rivier te veel en door indijking van het land langs de oevers degradeerde de Bernisse tot een onbetekenend smal water. De Bernisse werd in 1930 bij Geervliet en aan het Spui afgedamd. Het water had sindsdien voornamelijk betekenis voor de afwatering. Tijdens de

ruilverkavelingsoperatie na de oorlog werd de Bernisse weer meer opengelegd door prijsgeving van een deel van het bedijkte land.

Het Spui is ontstaan uit een kreek die tussen het ambacht Putten en Zuidland liep. Door een vloed in 1532 ontstond een verbinding met de Oude Maas. In het Puttense deel van de gemeente liggen nog de restanten van vroegere rivieren. De Vierambachtenboezem is een restant van de vroegere rivier 't Oostenrijk. Ook de Welvliet is een overblijfsel van een groter water. Beide zijn tijdens de bedijking in de 14e eeuw van de polder Simonshaven ? zodat nog slechts een klein deel van de oorspronkelijke massa overbleef. Ze hebben nu voornamelijk een functie ten behoeve van de afwatering.

Sinds de verzanding van het Scheur en van de Brielse Maas in de 17e en 18e eeuw ging de scheepvaart op Rotterdam door het Goereese en Brouwershavense Gat naar de Dordtse Kil. Een ondiepte in het laatstgenoemde water maakte het echter voor zeeschepen onbevaarbaar zodat voor Rotterdam een kortere en betere verbinding met de zee noodzakelijk werd. Besloten werd tot het graven van een kanaal door Voorne van Nieuwersluis naar Hellevoetsluis. Het kanaal dat in 1829 gereedkwam kreeg een lengte van 10,6 km met een breedte van 30 meter. De diepte bedroeg 5,70 meter onder kanaalpeil. Langs het kanaal werden kade aangelegd.

Voor het passeren van schepen werden vier wisselplaatsen met een breedte van 34 meter gegraven. Bij de schutsluizen die aan beide uiteinden van het kanaal lagen, hadden de wisselplaatsen een breedte van 46 meter. Deze schutsluizen sloten het kanaal aan beide kanten af. Over de sluizen lagen twee rolbruggen terwijl er tevens vier draai- en vlotbruggen waren. Het kanaal kreeg een voorhaven aan de Brielse Maas bij Nieuwersluis en aan het Haringvliet te Hellevoetsluis. Door middel van vier bruggen werden de kaden van het kanaal met elkaar verbonden. Twee daarvan lagen in de gemeente Bernisse. De beperkte diepgang van het kanaal bemoeilijkte op den duur de toegankelijkheid voor de steeds groter wordende zeeschepen. Dit leidde uiteindelijk tot de aanleg van de Nieuwe Waterweg in 1871. Het kanaal is nu vooral in gebruik voor de pleziervaart, terwijl het tevens een belangrijke afwateringsfunktie heeft.

Het noordelijk deel van het kanaal door Voorne werd ingrijpend veranderd tijdens de werkzaamheden ten behoeve van Europoort. Circa 1 kilometer van het kanaal werd toen opgeofferd aan het graven van het voedingskanaal voor het Brielse Meer en het graven van de Maasdijk. Het gehucht Nieuwersluis moest hiervoor verdwijnen. Het kanaal werd ter hoogte van Heenvliet afgedamd.

In het zuiden wordt de gemeente omringd door het Haringvliet. Dit water ontstond in de late Middeleeuwen. Als gevolg hiervan werd het zuidelijk deel van Voorne-Putten kwetsbaarder voor overstromingen. Het water ten westen van de monding van het Spui stond aanvankelijk bekend onder de naam Diep van Vlackee. Het water ten oosten van de monding van het Spui stond onder de naam Haringvliet bekend. Pas in de 19e eeuw werd het gehele water als Haringvliet benoemd.

De uitmonding van het Haringvliet staat bekend als het Goereese Gat. De bevaarbaarheid van dit water leverde door de eeuwen heen problemen op doordat bewegelijke bank- en

plaatvorming de loop van de vaargeulen herhaaldelijk gewijzigd werd. Met name aan het einde van de achttiende eeuw werd geklaagd over de slechte bevaarbaarheid.

Door de afdamming van het Haringvliet (1971) in het kader van de Deltawerken verdween de getijdebeweging van het water na verloop van tijd.

Omdat Voorne-Putten ging lijden onder een toenemende verzilting werd de Brielse Maas in 1950 afgedamd te Kruiningergors (gemeente Westvoorne). Om het Brielse Meer van zoet water te voorzien moest dit water met de Oude Maas in verbinding worden gebracht. Dit gebeurde door de aanleg van een voedingskanaal van Spijkenisse naar Zwartewaal.

Hierbij werd de loop die de Brielse Maas tot dan toe had gehad sterk gewijzigd. De oevers aan de zuidelijke zijde werden 1 tot 2,5 km landinwaarts verplaatst. Tussen het voedingskanaal, het Brielse Meer en het Hartelkanaal werd de Brielse Maasdijk aangelegd die thans de noordelijke begrenzing van de gemeente vormt en tevens dient als hoofdwaterkering van het eiland Voorne-Putten.

In de gemeente is nog een groot aantal wielen te vinden die het gevolg zijn van vroegere dijkdoorbraken. Plaatsen waar deze wielen nog herkenbaar zijn liggen langs de Rijswaardse Ringdijk, de Konijndijk en de Konijnendijk. Na zo'n dijkdoorbraak werd de dijk weer hersteld door deze om het wiel heen te leggen waardoor een ronding in de dijk ontstond.

4.3. Dijken

De dijken rond de polders ontstonden in de late Middeleeuwen. Door het ontstaan van steeds weer nieuwe polders verloren veel dijken hun waterkerende functie. Dit leidde ertoe dat veel dijken werden afgegraven zodat een aantal niet meer als dijk herkenbaar is.

De dijken op Voorne hadden aan de buitenzijde een vrij flauwe helling om de kracht van het water te breken. De binnenzijde was een stuk steiler. Op Putten was juist het buitentalud steiler. In de 18e eeuw ging men voor de buitendijken over tot het aanbrengen van een steenglooiing. De binnendijken zijn veelal gebruikt als basis voor wegaanleg. Ook werden de dijken bebouwd. Het bebouwen van de hoofdwaterkerende dijken was verboden. Door de stormvloed van 1953 werd een groot aantal dijken aangetast. De Spuidijk van de polders Nieuw Velgersdijk en Nieuw Schuddebeurs bezweken op twee plaatsen. Ook de dijk van de polder Oudenhoorn brak door. Hierdoor liepen deze polders onder en als gevolg van de verhoogde waterstand van de Bernisse ook de polders Simonshaven, Biert, Zuidland, Velgersland, Abbenbroek en Heenvliet.

De kade langs het Voornskanaal dat de westelijke grens van de gemeente vormt kwam tegelijk met het kanaal in 1829/30 gereed. Deze kade is tevens gebruikt als basis voor wegaanleg. De kade ligt 1 tot 1,5 meter boven NAP. De dijken langs de Bernisse hebben een hoogte van ongeveer 2,5 meter boven NAP, waardoor zij 3 tot 3,5 meter boven het maaiveld liggen. De hoofdwaterkering langs het Haringvliet ligt op zo'n 4,5 tot 5 meter boven NAP.

Ingrijpend waren de werkzaamheden die in de jaren vijftig en zestig aan de noordzijde van het eiland werden verricht voor de aanleg van het Europoortgebied en de Brielse Maas. Hier werd de oeverlijn 1 km (bij het Voornskanaal) tot ruim 2 km (bij de oostelijke gemeentegrens) landinwaarts verlegd. De dijk langs het Hartelkanaal ging nu dienen als noordelijke ringdijk langs het eiland. De Bernissedijk, de noordelijke dijk van de polder Heenvliet, werd tijdens de werkzaamheden voor Europoort afgegraven. Ook de noordelijke dijken van de polders Geervliet, Nieuw Noordland en Verloren Hoek werden afgegraven.

4.4. Tramwegen

Door de gemeente hebben twee door de Rotterdamse Tramweg Maatschappij (R.T.M.) verzorgde tramverbindingen gelopen. Dit waren onderdelen van de lijn Spijkenisse-Hellevoetsluis die in 1905 geopend werd en van de lijn Spijkenisse-Oostvoorne die in 1906 gereed kwam. Vanuit Spijkenisse liep sinds 1904 een tramlijn naar Rotterdam.

Het tracé van de lijn Spijkenisse-Oostvoorne liep via een langs de Groene Kruisweg aangelegd tracé. Haltes waren te vinden in Geervliet, Heenvliet en bij het Voorns kanaal. Het tracé van de verbinding Spijkenisse-Hellevoetsluis liep op een speciaal hiervoor aangelegd traject door de polders Simonshaven, Biert, Zuidland en Oudenhoorn. Haltes waren te vinden bij de Slikweg, Biert, Zuidland, Hollaar, Ruigendijk en Oudenhoorn.

De verbindingen Spijkenisse-Oostvoorne en Spijkenisse-Hellevoetsluis werden in 1963 voor het goederenvervoer en in 1965 voor het personenvervoer opgeheven. Sinds die tijd wordt het openbaar vervoer uitsluitend per bus verzorgd.

Het vroegere tracé van de lijn Spijkenisse-Hellevoetsluis is nog als een enigszins verhoogd gelegen fietspad in het landschap aanwezig. Het tracé Spijkenisse-Oostvoorne is verdwenen als gevolg van verbreding van de Groene Kruisweg.

4.5. Militaire Infrastructuur

Geervliet had in de middeleeuwen een vermoedelijk lichte ommuring. In deze muren waren drie poorten aanwezig, de Tolpoort, de Kalkpoort en de Landpoort. Deze poorten zijn op een klein deel van de Tolpoort na al in de 18e eeuw afgebroken. Van de poorten is nu niets meer over. Het omgrachte kasteel van de heren van Putten (Hof van Putten) werd in 1819 gesloopt.

Heenvliet kreeg geen verdere versterkingen. Wel was hier een burcht aanwezig. Restanten van de burcht zijn nog te zien op een bij het ambachtsherenhuis behorend stuk land.

4.6. Nutsvoorzieningen

De gemeente Bernisse werd pas na 1947 op een drinkwaterleidingnet aangesloten. Tegenwoordig verzorgt de Drinkwaterleidingmaatschappij van de gemeente Rotterdam de waterdistributie.

De gemeente werd in 1923 aangesloten op het elektriciteitsnet van de gemeente Rotterdam. De aanvoer van de elektriciteit geschiedt met behulp van hoogspanningsleidingen bovengronds; in de nabijheid van de kernen wordt de elektriciteit ondergronds verder getransporteerd. Het Gemeentelijk Energiebedrijf Rotterdam verzorgt ook nu nog de elektriciteitslevering.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente Bernisse is ontstaan uit een groot aantal samengevoegde gemeenten (zie hoofdstuk 1). Dit heeft tot gevolg gehad dat binnen de gemeente meerdere hoofdkernen aanwezig zijn.

Het grootste deel van de kernen binnen de gemeente is ontstaan langs de Bernisse die als een centrale as door het gebied loopt en ook voor de naamgeving van de gemeente gezorgd heeft. De kernen langs de Bernisse zijn Heenvliet, Geervliet, Abbenbroek, Zuidland en Simonshaven. Oorspronkelijk waren het alle havenplaatsen maar door de verzanding van de Bernisse werden het agrarische nederzettingen.

Oudenhoorn werd als een agrarische nederzetting gesticht. Door de ligging van Oudenhoorn en Zuidland in het zuiden van de gemeente waar een voor de landbouw relatief betere bodemstructuur bestond waren deze plaatsen beter in staat zich als agrarische nederzetting te ontwikkelen.

Biert, ook ontstaan als havenplaatsje verviel tot gehucht na de afdamming van de Welvliet in de 14e eeuw. Tweede Vlotbrug ontstond door verdichting van verspreide bebouwing.

Doordat de landbouw het hoofdmiddel van bestaan was en bleef en de vestiging van industrie van enig belang niet plaatsvond was in de gemeente sprake van een vrij statische bevolkingsontwikkeling. Dit valt ook af te lezen uit de navolgende tabel met bevolkingscijfers.

Jaar	Abben broek	Geervliet	Heenvliet	Ouden hoorn	Zuidland	Bernisse
1829	609	838				
1837	642	898				
1847	606	891				
1860	614	995				
1870	669	1.093				
1880	733	1.142				
1890	690	1.163				
1900	665	1.105				
1910	708	1.085				
1920	699	1.027				
1930	683	1.018				
1939	678	1.018				
1950	711	1.149				
1960	755	1.357				
1970	1.047	2.042				
1979	1.286	2.524				
1991						

Duidelijk valt aan deze cijfers de agrarische crisis aan het einde van de negentiende eeuw af te lezen. Na 1945 valt in verhouding met de vooroorlogse jaren een vrij grote groei te bespeuren. Doordat Bernisse echter niet als groeigemeente werd aangewezen bleef de nieuwbouw beperkt zodat geen spectaculaire groei van de bevolking optrad.

Van invloed op de nederzettingen was de vergraving van het eiland Voorne-Putten voor de Brielse Maas en het Europoortgebied. Hierdoor verdween het gehucht Nieuwersluis bij de noordelijke monding van het Voorns kanaal.

5.2. Kernen

5.2.1. Geervliet

Geervliet ontstond in de 12e eeuw als havenplaatsje langs de Bernisse. De haven van Geervliet ontstond door het afdammen van een kreek bij de bedijking van het gebied. Het buitendijkse gedeelte van de kreek ging als haven dienen. De dijk werd om de haven heen iets landinwaarts gelegd zodat een havenkom ontstond. Op de dijk rondom de haven werd bebouwing geplaatst. De eerste uitbreiding van Geervliet vond plaats door de aanleg van een weg polderinwaarts vanaf de zuidoosthoek van de haven (Kerkstraat). Hierlangs werd in 1307 de kerk geplaatst. Deze kerk werd in 1515 vervangen door een nieuw exemplaar.

Geervliet kreeg in 1381 stadsrechten. Ten zuiden van de kerk lang een omgracht kasteel van de heren van Putten. De stad zelf werd van een bescheiden omwalling met drie poorten

voorzien. Bij Geervliet werd tol geheven op de scheepvaart over de Bernisse. De Bernisse vormde een onderdeel van de handelsroute van Vlaanderen naar Holland.

De vorming van het Spui in 1421 en het verzanden van de Bernisse leidde tot het verval van Geervliet doordat de scheepvaart van Vlaanderen naar Holland vice versa voortaan gebruik maakte van het Spui. In 1459 werd reeds vermeld dat Geervliet zeer arm was en geen geld had om poorten en muren te onderhouden die dan ook zeer vervallen waren.

Na de verzanding van de Bernisse bleef alleen de landbouw over als bestaansmiddel. Door het functieverlies van de haven kon nu ook de buitenzijde van de dijk langs de haven worden bebouwd. Hierdoor ontstond een zeer nauwe havenkom. In 1632 telde het ambacht Geervliet (dus inclusief de bebouwing in de polder) 167 huizen. In 1743 werd Geervliet getroffen door een grote brand, 23 huizen en 11 schuren in de Kerkstraat brandden geheel af.

De terugval die na de verzanding van de Bernisse intrad wordt duidelijk door de vergelijking van de kaart van Jacob van Deventer uit 1560 en het kadastraal minuutplan uit 1819. De bebouwing in 1819 is bijna gelijk aan die van 1560. De omwalling van Geervliet is in 1819 al verdwenen, terwijl in datzelfde jaar het Hof van Putten gesloopt zou worden. Later werd over de funderingen van het Hof van Putten de Groene Kruisweg aangelegd.

De loop van de Oude Singel volgt nog de oude omwalling. De voornaamste bebouwing van Geervliet lag langs de Kaaistraat en de Kerkstraat. Langs de Schoolstraat en de Van der Minnelaan waren enkele herenhuizen met koetshuizen te vinden. Aan de rand van de nederzetting waren boerderijen in de bebouwing opgenomen. In 1849 werd aan het einde van de Kerkstraat een schoolgebouw geplaatst. De bewoners leefden in die tijd voornamelijk van de landbouw en het maken van boter en kaas. In de 18e eeuw werd aan het Gruttersslop het grutterijbedrijf van J. Trouw gevestigd. Rond 1900 kwam dit bedrijf tot grote bloei wat leidde tot aanpassing en uitbreiding van de bedrijfsgebouwen. Bij de kerk werd tot 1892 alleen aan de noordzijde begraven, na dat jaar gebeurde dit ook aan de zuidzijde.

Langs de Spuikade was een Joodse begraafplaats te vinden, de stichtingsdatum is niet bekend. De oudste steen dateert van 1882, maar al in 1843 wordt de begraafplaats (rijksmonument sinds 1973) genoemd. Doordat Geervliet na het verzanden van de Bernisse alleen nog van de landbouw afhankelijk was veranderde er tot de Tweede Wereldoorlog weinig in de omvang van de bebouwing. Binnen de bij de stichting vrij ruim opgezette nederzetting vond slechts een geringe verdichting van de bebouwing plaats. Langs de Bernisseweg en de Sportlaan kwamen wat marginale uitbreidingen tot stand. Door de vergraving van het eiland Putten voor de aanleg van de Brielse Maas en het Europoortgebied kwam Geervliet dicht langs de oever van het voedingskanaal van de Brielse Maas te liggen. Tussen dit kanaal en de oude kern van Geervliet kwam na de oorlog een dorpswijk tot stand. Geervliet is aangewezen als te beschermen stadsgezicht.

5.2.2. <u>Heenvliet</u>

Heenvliet werd voor het eerst genoemd in 1254. Het ontstond waarschijnlijk direct na de bedijking van de polder Heenvliet. Voor het ontstaan was de ligging langs de Bernisse belangrijk. De nederzetting ontstond rond een afgedamde kreek waarvan het buitendijkse deel werd gebruikt als havenmonding. Door het enigszins landinwaarts leggen van de dijk ontstond een rechthoekige havenkom. Rond de haven en de in het verlengde daarvan aangelegde markt ontstond op de dijk aan drie zijden bebouwing. Achter de markt lag het uit de 13e eeuw stammende kasteel Ravestein. Het kasteel bestond uit een bakstenen toren met vier ronde hoektorens, waaraan in de 14e en 15e eeuw een voorburcht en een vleugel werden toegevoegd. Rondom dit kasteel stonden ooit vier versterkte huizen, Leeuwestein, Bleydestein, Blickstein en Wyelestein. Deze huizen zijn inmiddels geheel verdwenen. Op de plaats van Wyelestein verrees later het ambachtsherenhuis (Markt 10-12). De burcht Ravestein werd in 1572 door de watergeuzen verwoest en nadien niet meer opgebouwd. De ruïne is te vinden op het terrein van het ambachtsherenhuis.

De eerste uitbreiding van Heenvliet vond plaats door aanleg van een weg polderinwaarts waarlangs de kerk werd geplaatst, die vanaf de markt gezien de bebouwing afsluit. Heenvliet kreeg in 1469 stadsrechten maar groeide door de verzanding van de Bernisse nooit uit tot stadskern. De verzanding van de Bernisse leidde uiteindelijk tot verval waardoor Heenvliet zich uiteindelijk als landnederzetting ontwikkelde.

Halverwege de 19e eeuw was in Heenvliet bebouwing ontwikkeld langs de haven en de markt en de landzijde de polderdijk die op de haven aansloot. De kerk lag nog wat afzijdig van de overige bebouwing. Rond de markt stond een vrij voorname bebouwing. Doordat de landbouw de voornaamste bestaansbron was vonden er tot de Tweede Wereldoorlog weinig uitbreidingen van de bebouwing plaats. Alleen langs de Kerkweg werden wat nieuwe panden gebouwd.

Na de oorlog werd Heenvliet in noordelijke en westelijke richting met nieuwe dorpswijken uitgebreid. Doordat een deel van het eiland Voorne-Putten vergraven werd kwam Heenvliet vlak achter de binnenwaterkering van het eiland te liggen. De nieuwbouw was voor een deel bestemd voor forensen uit de regio Rotterdam. Heenvliet is vanwege de gave bebouwing rond de markt in 1966 aangewezen als te beschermen stadsgezicht.

5.2.3. Zuidland

Zuidland ligt in het zuiden van de gemeente Bernisse. Het dorp ontstond in de 15e eeuw kort na de bedijking van de gelijknamige polder. De aanleg verliep grotendeels gelijk aan die van de andere Bernisse-nederzettingen. De dijk werd om de afgedamde kreek iets landinwaarts verlegd zodat een rechthoekige havenkom ontstond. Het buitendijkse gedeelte van de kreek werd als haven gebruikt. Rond deze haven ontstond de eerste bebouwing. De eerste dorpsuitbreiding vond plaats door de aanleg van een weg polderinwaarts vanuit de zuidwesthoek van de ring. Langs deze weg, de Dorpsstraat verrees de kerk. Doordat vanaf de haven een tweede weg polderinwaarts werd aangelegd waarlangs bebouwing tot stand kwam, ontstond een echte kerkring.

Door de verzanding van de Bernisse in de 16e eeuw verloor Zuidland zijn functie als havenplaats. Hierdoor trad een zeker verval in. Voortaan waren de Zuidlanders voor hun bestaan aangewezen op de landbouw.

De bebouwing in Zuidland was halverwege de 19e eeuw gelegen langs de Ring, de Dorpsstraat, de Kerkstraat, de Breedstraat, de Raadhuisstraat, de Hoofddijk, de Molendijk en de Kerkweg. Langs de Kerkstraat, de Raad-huisstraat en de Kerkweg betrof het voornamelijk boerderijen. De notabelen waren gevestigd langs de Ring. In 1830 werd langs de Raadhuisstraat een nieuwe begraafplaats aangelegd. De inwoners leefden voornamelijk van de landbouw. Produkten van de akkerbouw waren graan, vlas en aardappelen. Fruitteelt, veeteelt en de daaruit voortvloeiende veehandel en melkerij zorgden voor de overige inkomsten.

Mede onder invloed van de verbeterde verbinding met Rotterdam door de aanleg van de tramlijn Spijkenisse-Hellevoetsluis, werd in Zuidland in de eerste helft van de 20e eeuw nieuwe bebouwing ontwikkeld. Hiervoor werd voor het eerst het middeleeuwse stratenpatroon doorbroken. Evenwijdig aan de Breedstraat werd de Nijverheidsstraat aangelegd. Dwarsstraten verbonden deze straat met de Dorpsstraat en de Breedstraat. De Nijverheidsstraat kwam uit op de Stationsweg. Rond deze straten werd bebouwing opgetrokken. Verder werden nog de dr. A. Kuyperstraat, de Julianastraat en de Irenestraat aangelegd waarlangs ook bebouwing verrees. Langs de Breedsweg (vroeger Langenweg) kwam ook bebouwing tot stand. De Nederlands hervormde kerk brandde in 1918 bijna geheel uit. In de jaren erna werd de kerk weer hersteld. In deze tijd ontwikkelde zich rond de kern wat glastuinbouw.

Na de oorlog werd Zuidland met meerdere dorpswijken in zuidelijke richting uitgebreid. In het gebied tussen de Bernisse en de Stationsweg en de Molendijk kwam een sportterrein en een zwembad tot stand. Ten zuiden van de Kerkweg werd een bedrijfsterrein ontwikkeld. De bebouwing langs de Gooydijk werd gedeeltelijk gesloopt voor de verbetering van de weg tussen de dorpskern en de Veerdam.

5.2.4. Oudenhoorn

Oudenhoorn ligt in het zuiden van de gemeente in de gelijknamige polder. Het ontstond kort na de bedijking van de polder, die in 1356 plaatsvond. De dorpskern werd midden in de polder aangelegd. Rond de kerk kwam aan vier zijden bebouwing tot stand waardoor een kerkring ontstond. Het kerkterrein werd omgracht.

In 1819 lag bijna alle bebouwing in een vrij gesloten vorm rond de kerk (Ring). Langs de Hollandse weg stonden enkele boerderijen terwijl deze ook binnen de overige bebouwing werden opgenomen. In 1846 stonden in de kom van het dorp 32 huizen en bedroeg het bevolkingsaantal 240 personen. In de periode tot de Tweede Wereldoorlog vond onder invloed van de verbeterde verbinding, die door de tramverbinding Hellevoetsluis-Spijkenisse tot stand was gekomen, uitbreiding van de bebouwing plaats. Langs de Molenweg kwam een tweezijdige lineaire bebouwing tot stand, terwijl langs de Dorpsweg en de Eeweg ook enige panden werden gebouwd. De bewoners van Oudshoorn bestonden overwegend van de landbouw. Tot 1900 werd er ook op beperkte schaal vlas verwerkt.

De Nederlands hervormde kerk werd in 1915 door een zware brand verwoest. In de jaren 1920/21 werd de kerk met behoud van de oude muren weer opgebouwd.

Na 1945 kwam ten zuiden van de dorpskern een kleine dorpswijk tot stand. Verder waren er geen uitbreidingen van betekenis.

5.2.5. Abbenbroek

Abbenbroek ligt langs de westelijke oever van de Bernisse. Abbenbroek ontstond aan het begin van de 13e eeuw kort na de bedijking van de polder het Oudeland van Abbenbroek (1206). De plaats werd als havenstadje aangelegd door het afdammen van een kreek waarvan het buitendijkse deel werd gebruikt als havenmonding. De dijk werd enigszins binnenwaarts verlegd zodat een rechthoekige havenkom ontstond. Rond deze havenkom ontstond aan drie zijden bebouwing. Vanuit de westelijke zijde van de haven werd een weg polderinwaarts aangelegd. Langs deze weg werd vrij snel na het ontstaan van Abbenbroek een kerk gebouwd.

Tot de 16e eeuw vonden uitbreidingen van deze kerk plaats. Door de verzanding van de Bernisse in de 16e eeuw trad verval in voor het sterk op de havenactiviteiten gerichte plaatsje. Vanaf die tijd ontwikkelde Abbenbroek zich als landnederzetting waarvoor de landbouw het voornaamste middel van bestaan was.

Ten noorden van de kerk (Zweedse plein) stond het 13e eeuwse kasteel van de heren van Abbenbroek. Dit kasteel werd in later tijd verlaten voor het qua wooncomfort geschiktere ambachtsherenhuis aan het Kerkplein. Halverwege de 19e eeuw was de bebouwing in Abbenbroek te vinden langs de Ring, het Bleekveld, de Gemeenlandse dijk en de Achterzijde. De notabelen woonden aan de Ring.

Doordat Abbenbroek een volledig van de landbouw bestaande plaats was geworden bleef het huizental in het dorp tot de Tweede Wereldoorlog, maar ook daarna nog vrij stabiel. Wezenlijke uitbreidingen van de bebouwing vond er dan ook niet plaats. De bouwactiviteiten beperkten zich tot vernieuwbouw en wat verdichting.

In de jaren zeventig vestigden zich forensen uit de regio Rotterdam in Abbenbroek. Doordat Abbenbroek echter geen groeifunctie had bleef de nieuwbouw beperkt tot twee kleine dorpswijken rond de oude kern. Langs de Bernisse werd een fabriek gebouwd. Evenals vroeger verwerft een deel van de Abbenbroekse inwoners zijn inkomsten nog steeds uit de landbouw.

5.2.6. Simonshaven

Simonshaven ligt in het zuiden van de gemeente langs de oostelijke oever van de Bernisse. Het ontstond in het begin van de 14e eeuw kort na de bedijking van de gelijknamige polder. Door een kreek af te dammen en de dijk iets landinwaarts te verleggen ontstond een rechthoekige haven. Op de dijk langs de haven ontstond bebouwing.

In 1732 stonden in Simonshaven 70 huizen. Ook hier werd vanuit de noordoostelijk hoek van de haven een weg aangelegd waarlangs de eerste dorpsuitleg plaatsvond. Langs deze weg werd de kerk geplaatst.

Ook hier leidde de verzanding van de Bernisse tot verval van de nederzetting. Na die tijd was de landbouw de enige bestaansbron. Doordat de bebouwing nog maar summier werd uitgebreid bleef de kerk lange tijd wat afzijdig liggen van de overige bebouwing.

Rond 1850 was de bebouwing te vinden langs de Ring en de Gorsdijk. In 1865 werd de kerk door brand verwoest. Op de fundamenten van de verwoeste kerk verrees een nieuwe kerk. In 1870 telde Simonshaven 196 inwoners. In de periode tot de eeuwwisseling kwam langs de Molendijk wat bebouwing tot stand. Aan de rand van Simonshaven bestond de bebouwing voor een deel uit agrarische bedrijfspanden.

Na de oorlog vond een marginale uitbreiding van de bebouwing plaats ten zuiden van de Molendijk langs de Beverwijkstraat en aanliggende straten. Ook nu nog is de landbouw de voornaamste bestaansbron.

5.2.7. Biert

Biert ontstond langs de dijk van de gelijknamige polder in de 12e eeuw. De kerk werd achter de dijk in de polder gebouwd.

Het dorp had aanvankelijk door de Welvliet een open verbinding met de Bernisse. Door de afdamming van de Welvliet in de 14e eeuw ten behoeve van de bedijking van de polder Simonshaven verloor het dorp zijn verbinding met de Bernisse. Tevens verslechterde hierdoor ook de waterstaatkundige toestand van de polder waardoor de afwatering voor de akkerbouw te wensen overliet. Hierdoor verviel Biert langzaam tot gehucht nadat het in de Middeleeuwen een van de belangrijkste dorpen van Putten was geweest. In 1819 bestond de bebouwing uit de kerk, vier boerderijen en drie huizen langs de dijk. De bebouwing onderging tot de Tweede Wereldoorlog nog enige verdichting doordat een enkel huis en een enkele boerderij werden bijgebouwd. De inwoners bestonden van de veeteelt.

Ook na de oorlog onderging de bebouwing geen grotere uitbreidingen en tot heden bleef het agrarische element bepalend.

5.2.8. Tweede Vlotbrug

Deze buurtschap ligt langs de zuidelijke dijk van de polder Heenvliet. Het gehucht ontstond door de verdichting van de verspreide bebouwing langs de dijk na het gereedkomen van het kanaal door Voorne in 1830. Rond het kanaal kwam bebouwing tot stand die verband hield met de over het kanaal aangelegde vlotbrug.

De bebouwing die rond 1850 bestond uit enkele boerderijen en de hiervoor genoemde bebouwing werd tot de Tweede Wereldoorlog niet noemenswaardig verdicht of uitgebreid. Na 1945 werd de bebouwing iets verdicht. 0-21

5.3. Verspreide bebouwing

Langs de dijken lagen reeds rond 1850 door de gemeente verspreid enkele boerderijen. Deze boerderijen werden veelal met hun lengte-as langs de dijk geplaatst. Vooral langs de Oudelandsedijk van de polder Abbenbroek was nogal wat verspreide bebouwing aanwezig.

In de periode tot 1945 kwamen ook enkele boerderijen langs de polderwegen tot stand. Langs de dijken ontstonden wat nieuwe boerderijen.

Voornaamste gebruikte literatuur

- Don, P.; Voorne-Putten, *de Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst,* (Zwolle 1992).

- Gouw, J.L. van der; *De Ring van Putten, onderzoekingen over een hoogheemraadschap in het Deltagebied,* (Den Haag 1967).

- Hart, G.'t; *Historische beschrijving van de hoge heerlijkheid van Heenvliet,* (Heenvliet 1949).

- Klok, J.; Voorne-Putten-Rozenburg, *in oude ansichten, dl. 2,* (Zaltbommel 1969).

- Kuyper, J.; *Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van Heenvliet,* (Brielle 1892).

- Regt, N.J. de; *Geervliet in oude ansichten,* (Zaltbommel 1974).

- Voorne-Putten en Rozenburg, *stand van zaken op economisch en stedebouwkundig terrein, Economisch technologisch instituut Zuid-Holland e.a.*

Voornaamste gebruikte kaarten

- *Topografische en militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK), schaal 1:50.000,*
  kaartblad 37, uitgave 1858.

- *Chromotopografische kaart des Rijks, schaal 1:25.000,*
  kaartblad 522, uitgave 1915
  kaartblad 543, uitgave 1925.

- *Topografische kaart van Nederland, schaal 1:25.000,*
  bladnummer 37D Brielle, uitgave 1939
  bladnummer 37D Brielle, uitgave 1990.

- Kuyper, J. *Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland, eerste uitgave 1869,* herdruk Groningen 1971.

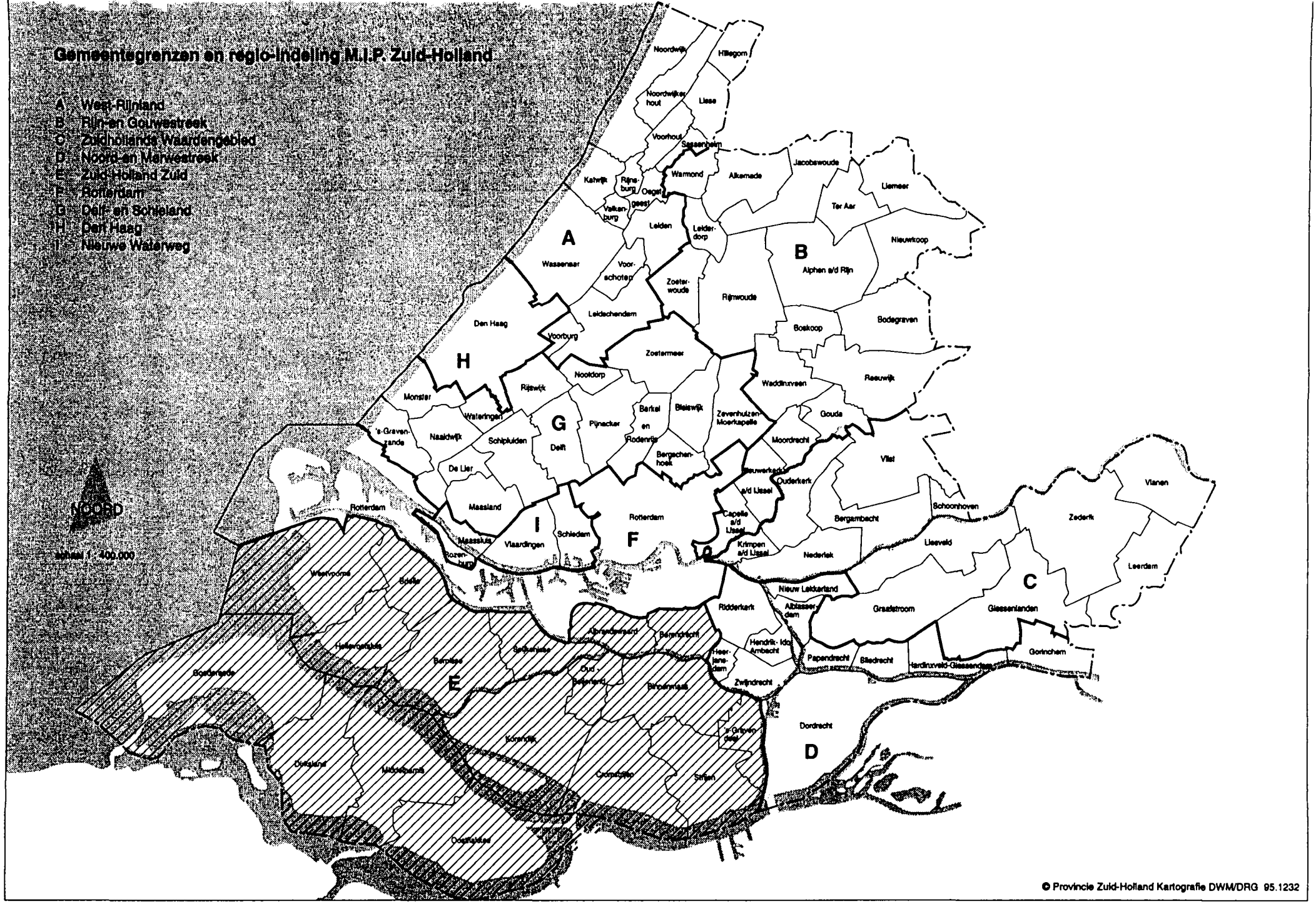
Gemeentegrenzen en regio-indeling M.I.P. Zuid-Holland
A West-Rijnland
B Rijn-en Gouwestreek
C Zuidhollands Waardengebied
D Noord-en Merwestreek
E Zuid-Holland Zuid
F Rotterdam
G Delf-en Schieland
H Den Haag
I Nieuwe Waterweg
NOORD
schaal 1 : 400.000
Noordwijk
Hillegom
Noordwijkerhout
Lisse
Voorhout
Sassenheim
Kaag en Braassem
Kaag
Rijnsburg
Oegstgeest
Valkenburg
Warmond
Alkemade
Jacobswoude
Ter Aar
Uithoorn
Nieuwkoop
Leiden
Leiderdorp
Wassenaar
Voorschoten
Zoeterwoude
Rijnwoude
Alphen a/d Rijn
Leidschendam
Boskoop
Bodegraven
Den Haag
Voorburg
Zoetermeer
Nootdorp
Waddinxveen
Reeuwijk
Monster
Rijswijk
Wateringen
Berkel en Rodenrijs
Bleiswijk
Zevenhuizen-Moerkapelle
Gouda
s-Gravenzande
Naaldwijk
Schipluiden
Pijnacker
Delft
Bergschenhoek
Moordrecht
De Lier
Vlist
Ouderkerk a/d IJssel
Maasland
Rotterdam
Schoonhoven
Vianen
Zederik
Maassluis
Vlaardingen
Schiedam
Capelle a/d IJssel
Bergambacht
Rozenburg
Krimpen a/d IJssel
Nederlek
IJsselveld
Leerdam
Westvoorne
Brielle
Nieuw Lekkerland
Ridderkerk
Alblasserdam
Graafstroom
Giessenlanden
Hellevoetsluis
Bernisse
Spijkenisse
Albrandswaard
Barendrecht
Hendrik-Ido-Ambacht
Papendrecht
Sliedrecht
Hardinxveld-Giessendam
Gorinchem
Bodegraven
Oud-Beijerland
Binnenmaas
Zwijndrecht
Korendijk
Dordrecht
Cromstrijen
Strijen
Oostflakkee
Middelharnis
Goeree-Overflakkee
© Provincie Zuid-Holland Kartografie DWM/DRG 95.1232

Figuur 12f.

Gemeente Bernisse

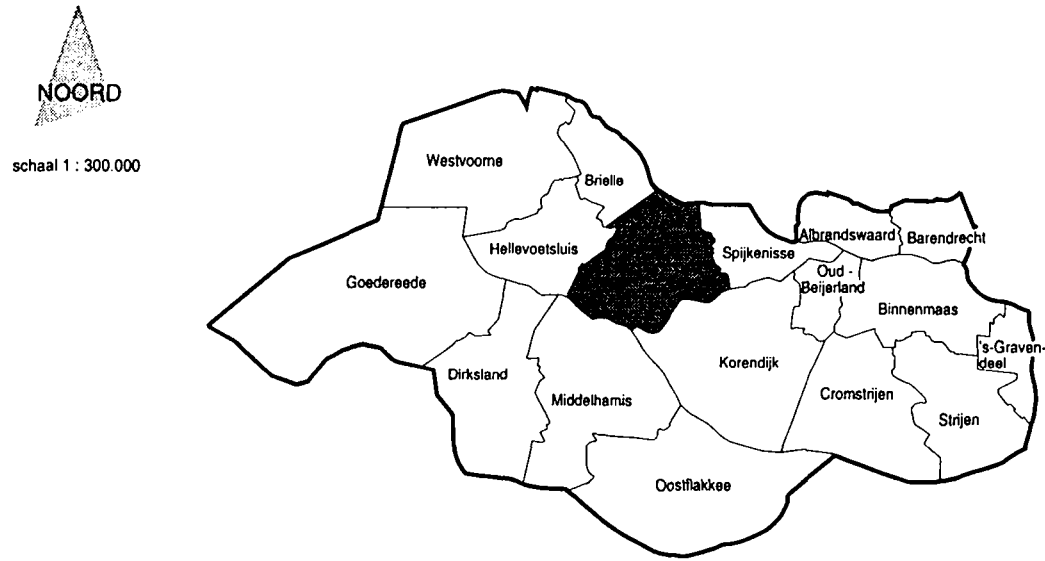

© Provincie Zuid-Holland Kartografie DWM/DRG 95.1232

Figuur 2 Uitsnede uit de T.M.K., schaal 1 : 50.000, kaartblad 37, Rotterdam, uitgave 1858

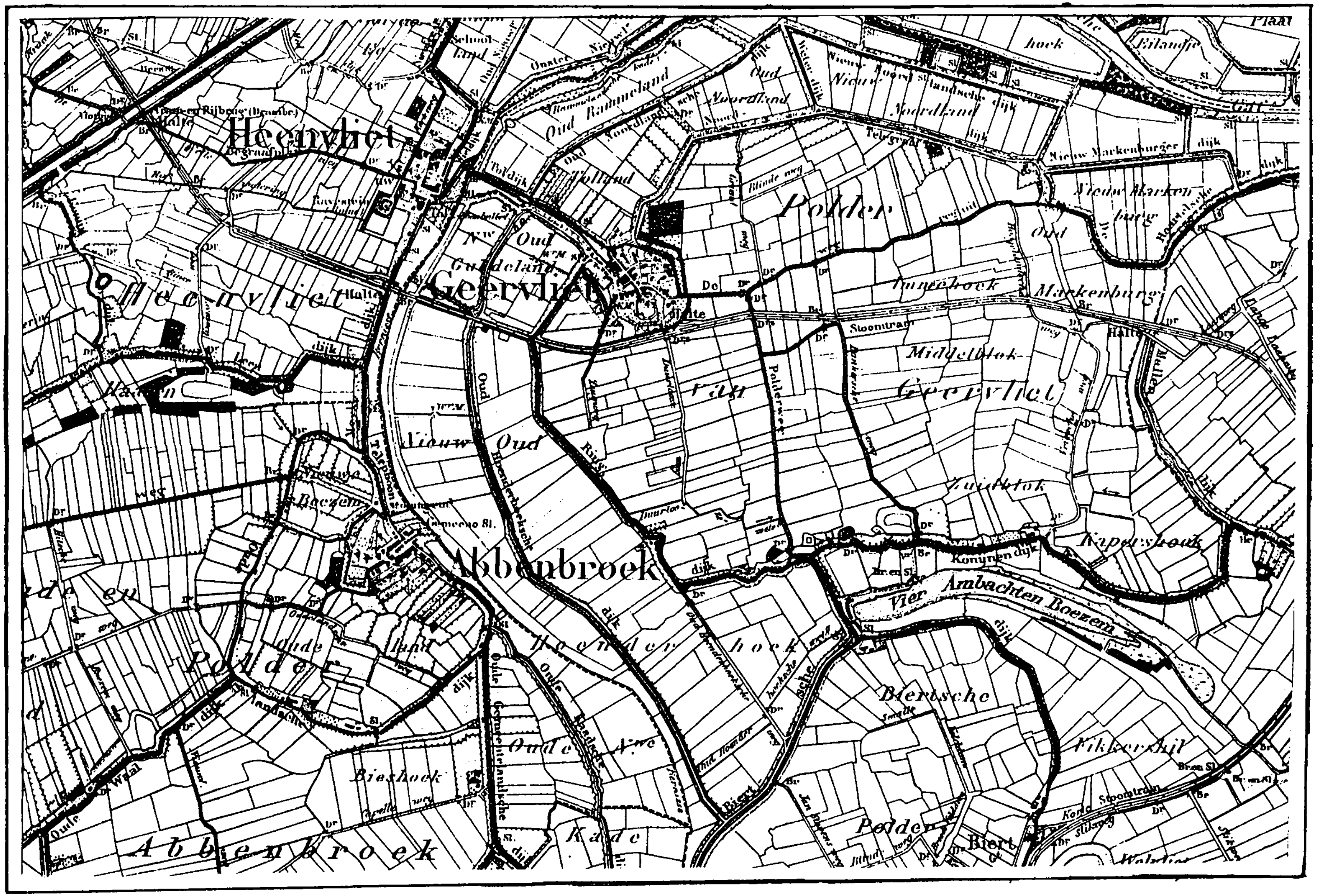

Figuur 3 Uitsnede uit de chromotopografische kaart, schaal 1 : 25.000, kaartblad 522 uitgave 1916

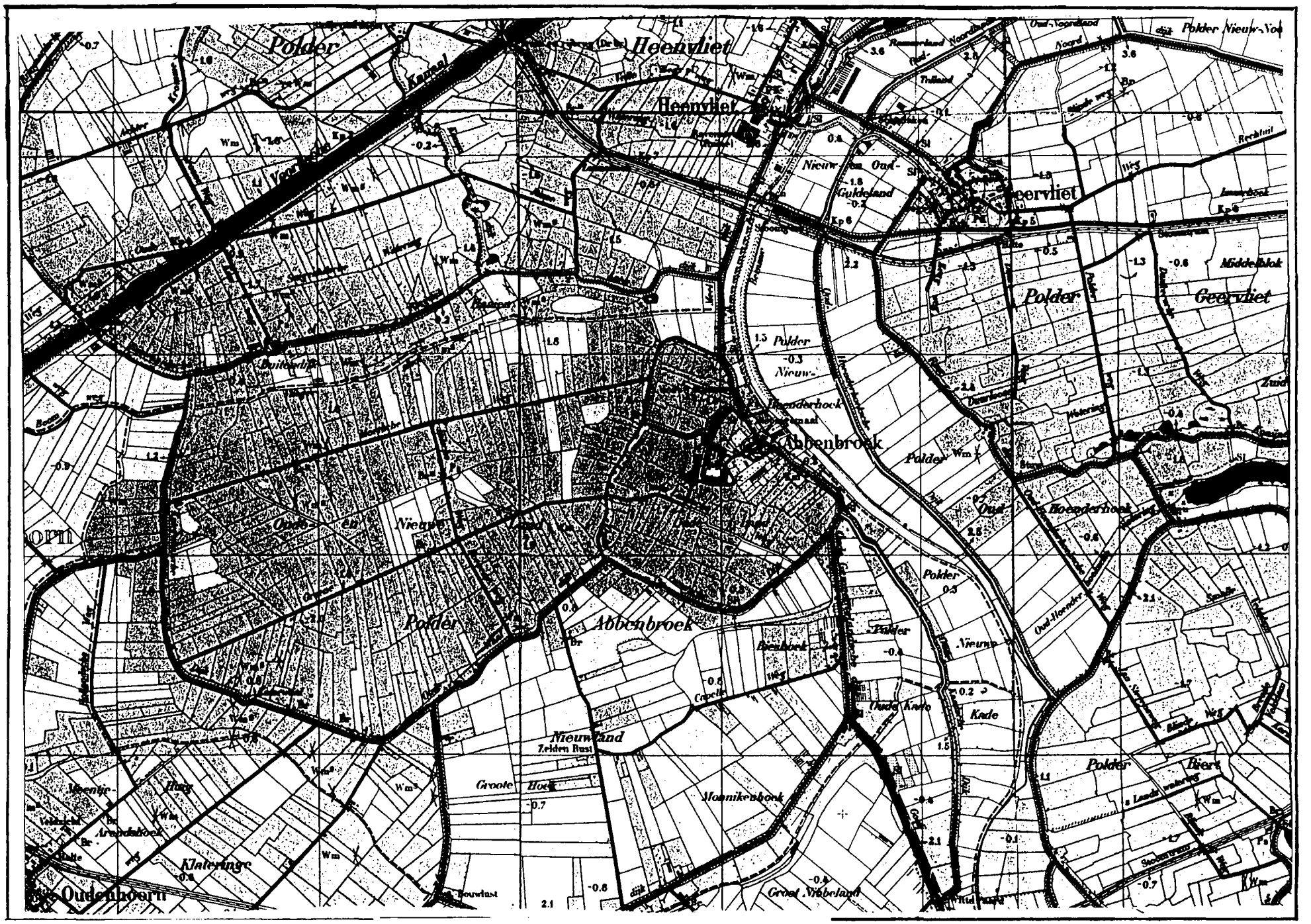
Polder
Heenvliet
Heenvliet
Geervliet
Polder
Geervliet
Middelblok
Abbenbroek
Polder
Abbenbroek
Nieuwland
Zelden Rust
Groote Hoek
Monnikenhoek
Groot Nibbeland
Klateringe
Oudenhoorn
Kade
Polder
Biert

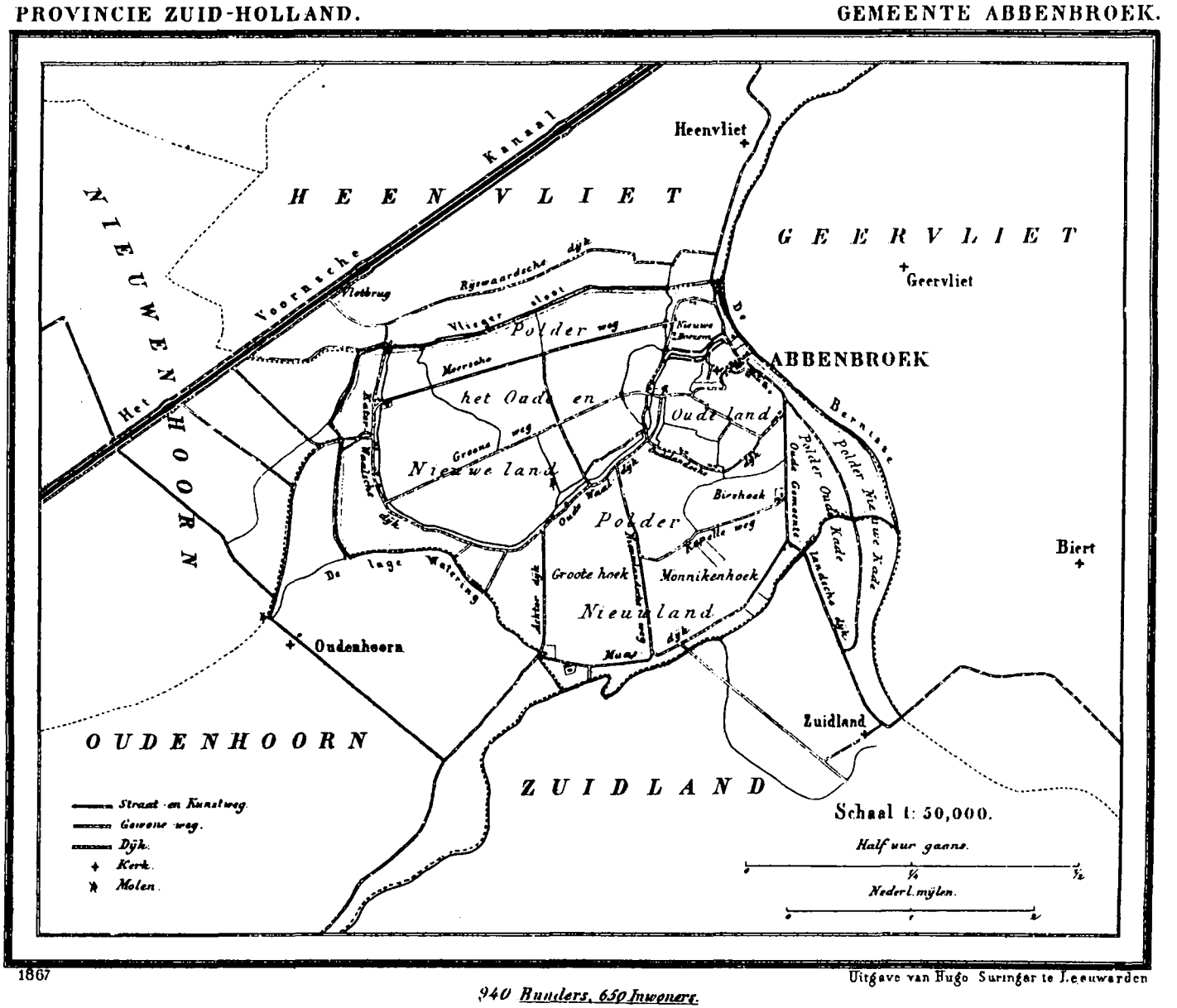

Figuur 5 De gemeente Abbenbroek in 1867, afbeelding uit J. Kuyper, gemeente atlas

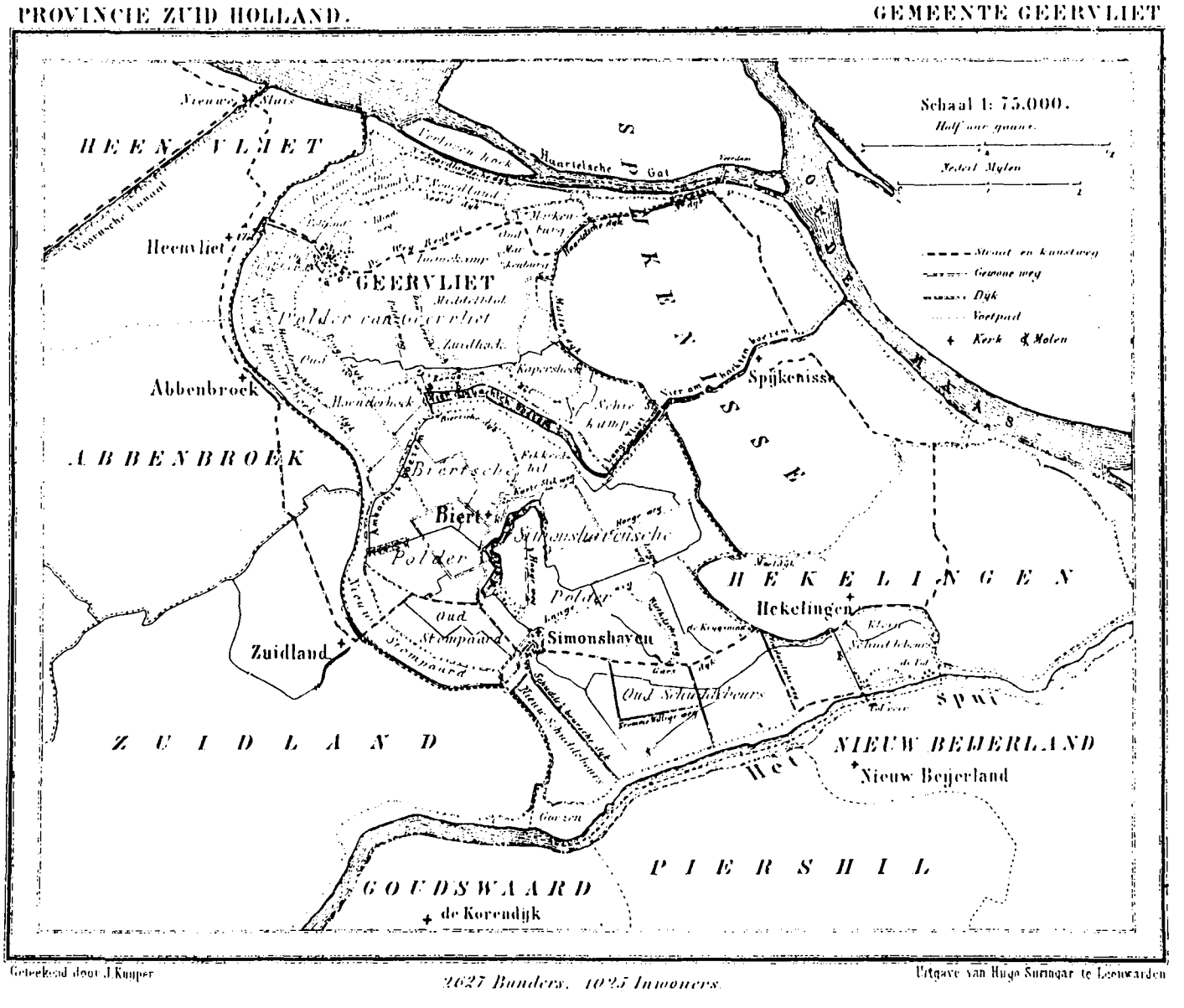

Figuur 6 De gemeente Geervliet rond 1867, afbeelding uit J. Kuyper, gemeente-atlas

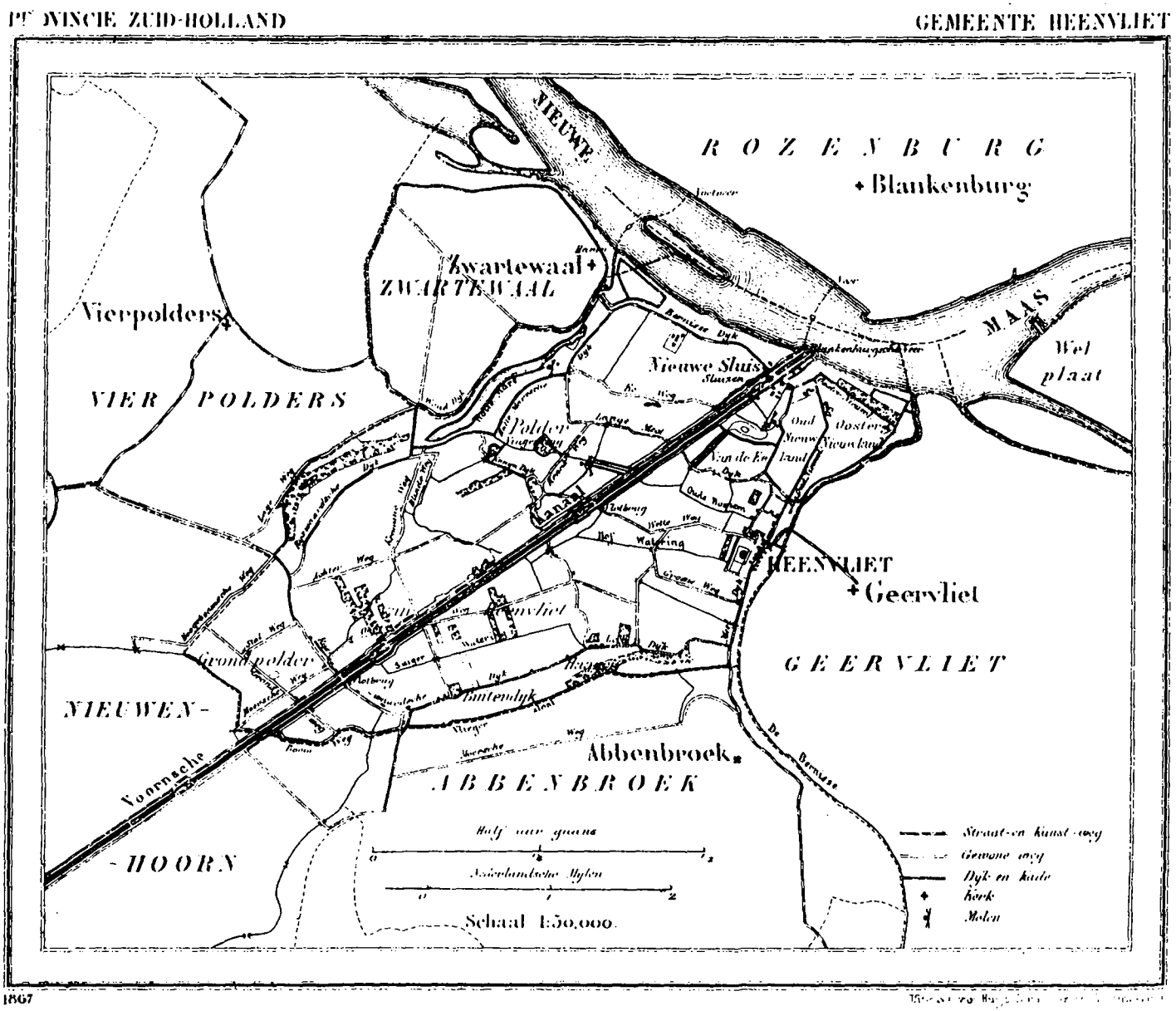

Figuur 7 De gemeente Heenvliet in 1867, afbeelding uit J. Kuyper, gemeente-atlas

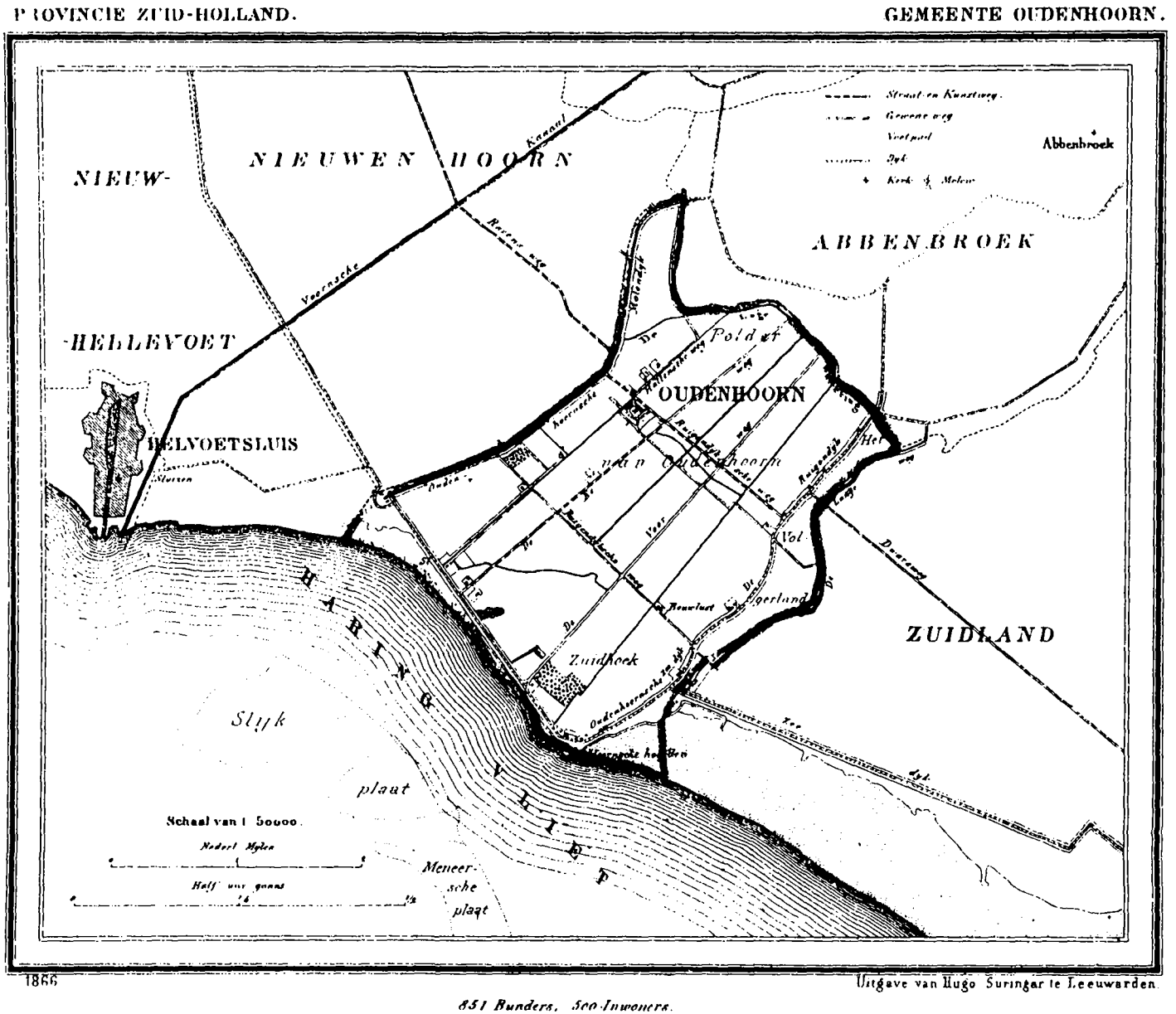

Figuur 8 De gemeente Oudenhoorn in 18[illegible]

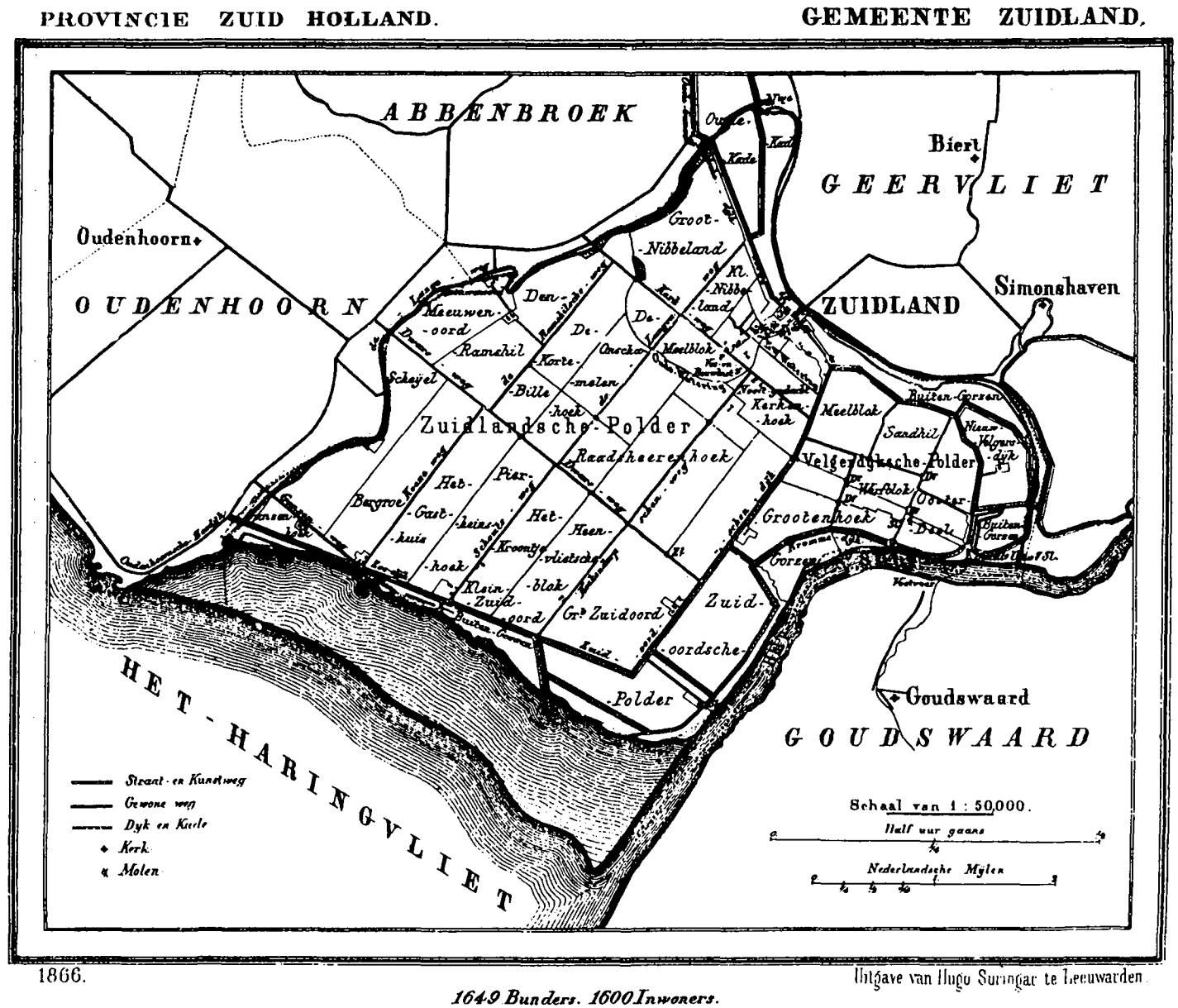

Figuur 9 De gemeente Zuidland in 1866, afbeelding uit J.Kuyper, gemeente-atlas

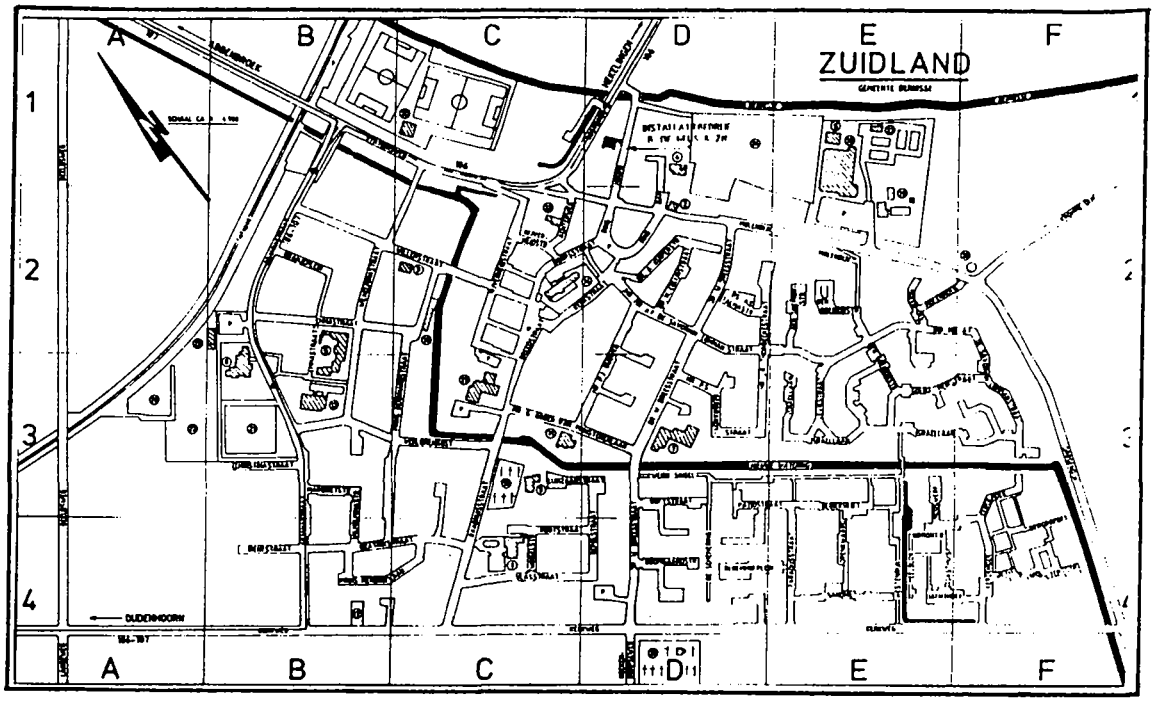

Figuur 10 Straatnamenkaart van Heenvliet en Zuidland

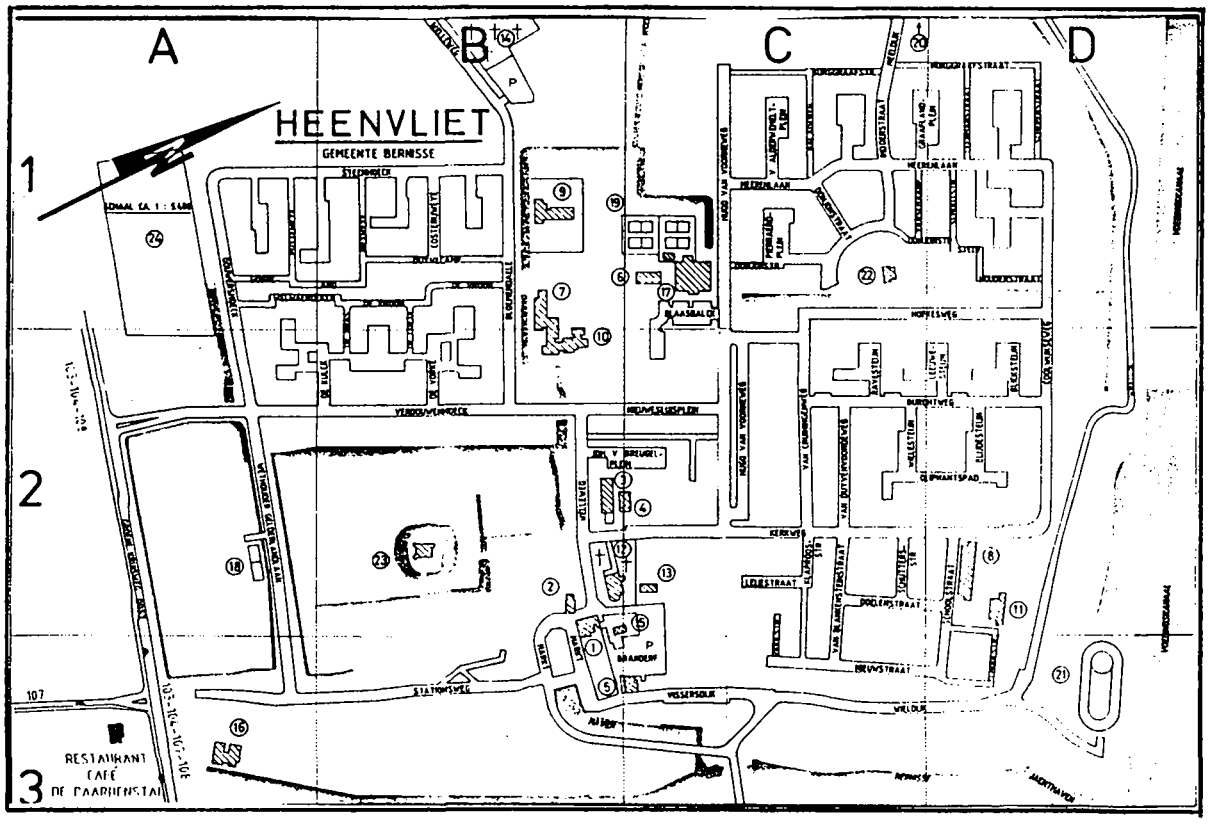

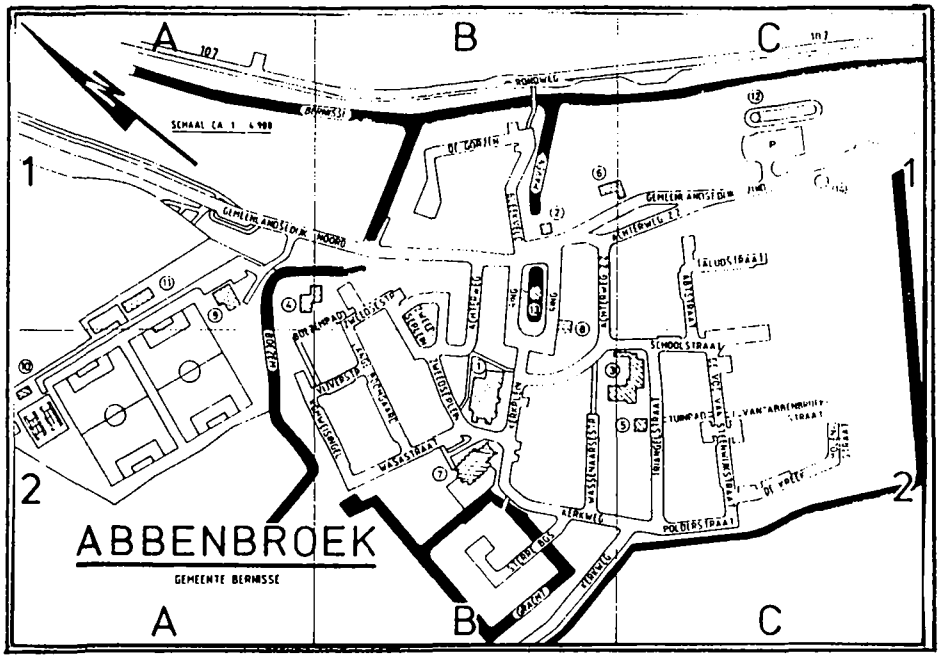

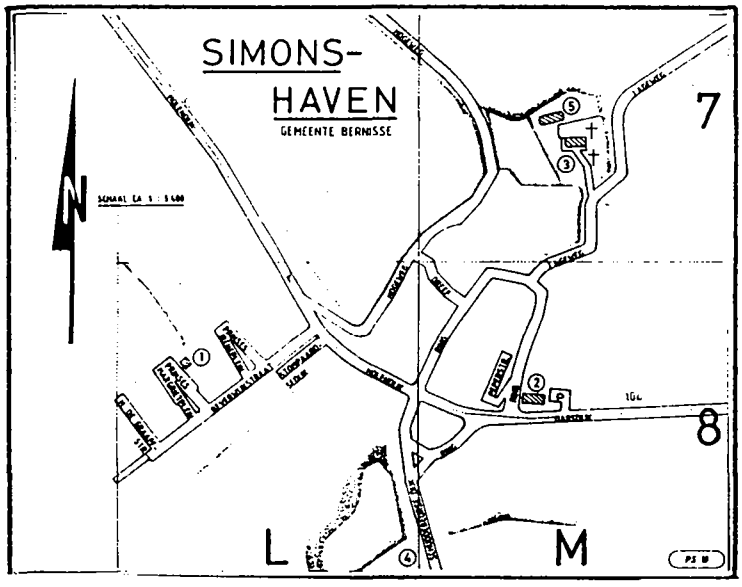

Figuur 11 Straatnamenkaart van Abbenbroek, Simonshaven en Geervliet

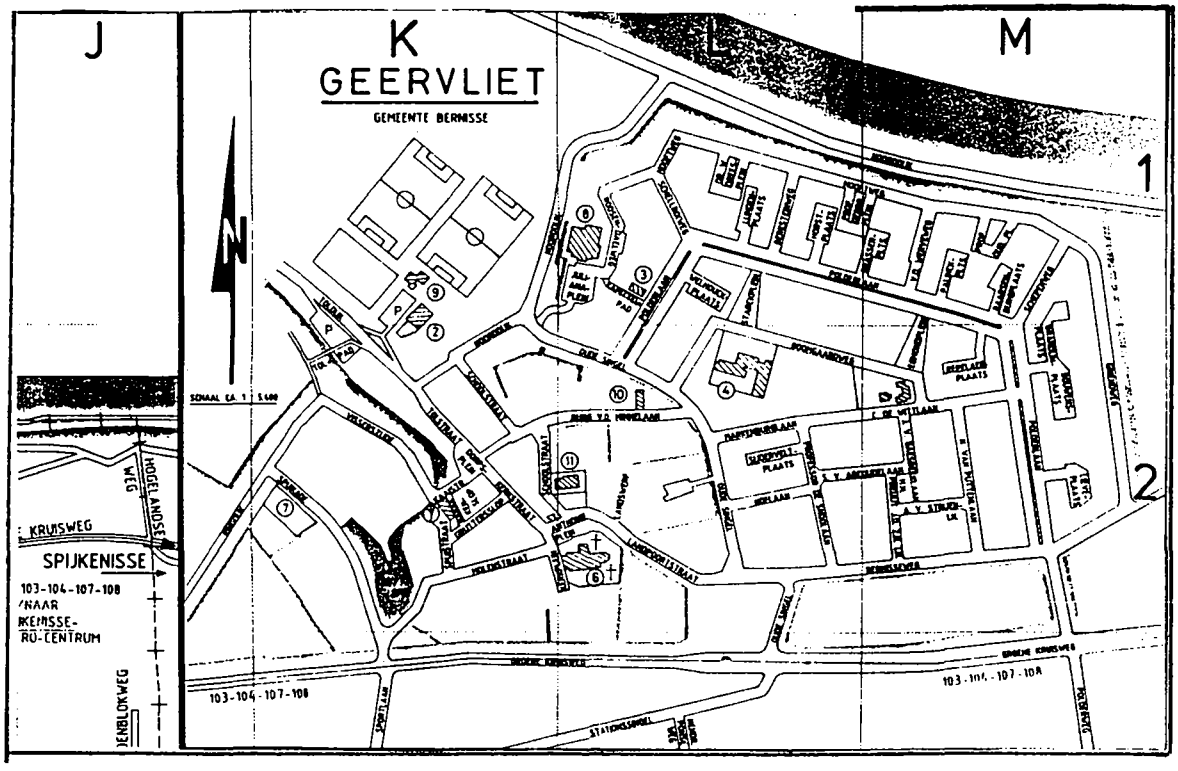

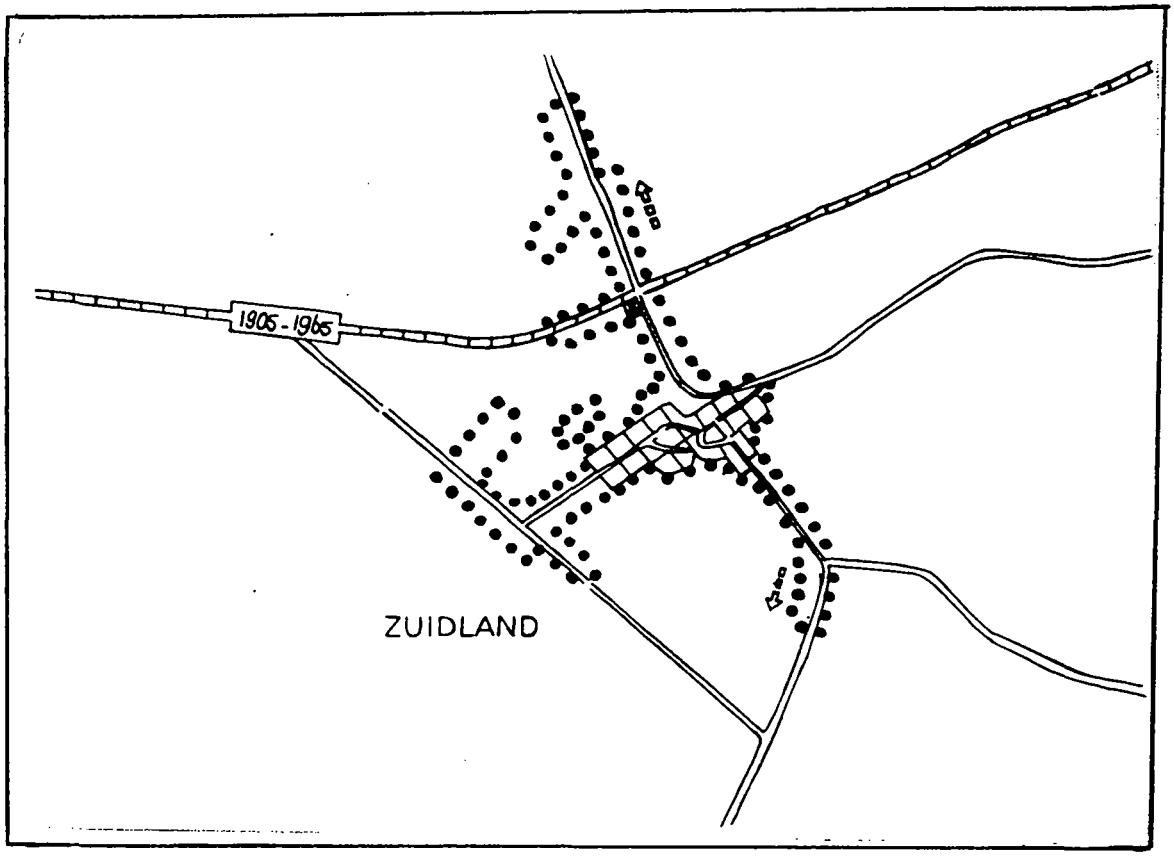

Figuur 12a Kaart van de functioneel-ruimtelijke ontwikkeling van Zuidland in hoofdlijnen 1850-1945

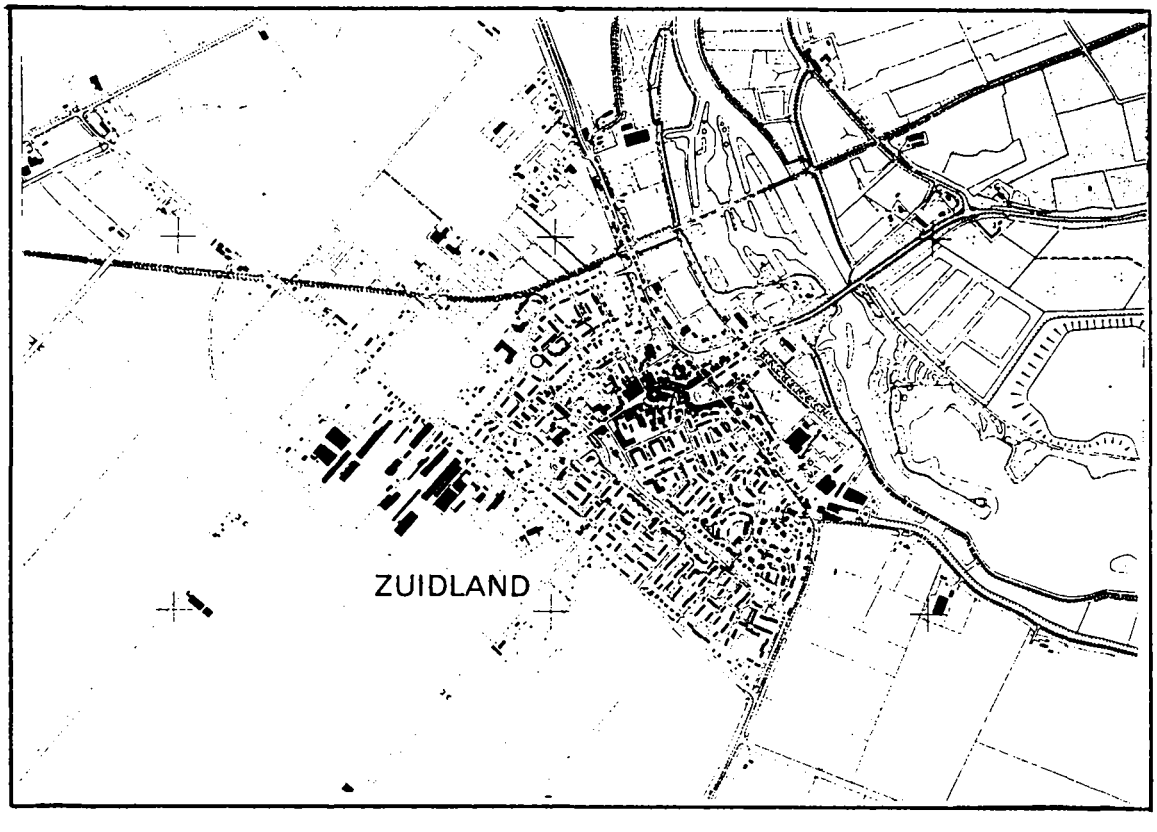

Figuur 12b Zuidland in 1989 (ter vergelijking)

LEGENDA BIJ DE KAART VAN DE FUNCTIONEEL-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING IN HOOFDLIJNEN

Bestaande kern ± 1850

Omvang kern ± 1945

Terrein gedomineerd door Nijverheid, Handel en Industrie: ±1850 ±1945

Richting van Algemeen-ruimtelijke ontwikkeling

Lineaire ontwikkeling

1900 Weg, eventueel met jaar van opening

1900-1930 Spoorweg met openings- en sluitingsjaar

1900-1930 Lokaalspoorweg of tramweg met openings- en sluitingsjaar

S Spoor-/tramwegstation

Spoor-/tramwegstation opgeheven

1900 Waterloop, eventueel met jaar van opening

Provincie Zuid-Holland Kartografie DWM/DBG

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK BERNISSE

Inleiding

De gemeente Bernisse is ontstaan door samenvoeging van de gemeenten Geervliet, Heenvliet, Abbenbroek, Oudenhoorn en Zuidland. Bij de gemeente Geervliet behoorden de buurtschap Biert en het dorp Simonshaven. Aan het kanaal door Voorne ligt de buurtschap 2e Vlotbrug. Beide buurtschappen zijn verdichtingen van lintbebouwing langs dijken.

Heenvliet en Geervliet zijn een "tweeling" van kasteelstadjes, in de Middeleeuwen gesticht teneinde de monding van de Bernisse te beheersen. In beide stadjes is de kern gevormd rondom een haven, die in Heenvliet nog het duidelijkst te herkennen is. In Geervliet is na de verlanding van de Bernisse bebouwing langs de havenkaden ontstaan.

Oudenhoorn, Abbenbroek, Zuidland en Simonshaven zijn alle ringdorpen. Bij Oudenhoorn en Zuidland is sprake van een echte kerkring. Van genoemde dorpen is alleen Oudenhoorn niet aan de Bernisse gelegen. Vanwege de geringe omvang en de onderlinge vergelijkbaarheid van de kernen zal de bebouwing in de volgende alinea's alleen per categorie en niet verdeeld over de afzonderlijke kernen behandeld worden.

Dorpsbebouwing, woonhuizen

Op diverse plaatsen in de oudste kernen van met name Heenvliet, Geervliet en Zuidland zijn woonhuizen te vinden, die geheel of gedeeltelijk uit de 17de en 18de eeuw dateren. Met name de bebouwing aan de Markt in Heenvliet heeft een vrij rijk karakter. Veel oudere gevels hebben een 19de-eeuws uiterlijk gekregen door vensters en pleistering. Algemeen wordt het beeld bepaald door lijstgevels en tuitgevels. Ook in de kleinere kern van Abbenbroek is dit waarneembaar.

De bebouwing aan de Ring in Oudenhoorn is klein van schaal en bestaat voor een groot deel uit verbouwde woonhuizen uit het eerste kwart van deze eeuw. Door de stagnerende verstedelijking heeft ook de agrarische bebouwing een blijvend stempel op het straatbeeld gedrukt. Op diverse plaatsen in de kernen zijn schuren en boerderijen te vinden, die veelal met de lange zijde aan de weg zijn gebouwd. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Visserszijde en de Schoolstraat in Geervliet en de Ring in Simonshaven.

Voorbeelden van herenhuizen zijn o.a. de vroegere pastorie aan het Kerkplein in Abbenbroek en de uit 1857 daterende villa "Swaaneburg" aan de Van der Minnelaan in Geervliet. In de tuin van een 19de-eeuws herenhuis aan de Stationsweg in Zuidland staat een theekoepel van omstreeks 1800.

Buiten de kernen is vooral sprake van lintbebouwing langs polderdijken. Behalve agrarische bedrijven en de kenmerkende met lange zijde aan de dijk gelegen boerderijen, zijn hier met name veel (in de meeste gevallen verbouwde) dijkwoningen te vinden. Vanaf de jaren '20 neemt het aantal los van de dijk staande woonhuizen toe.

Complexen

Aan de Stationsweg in Geervliet bevindt zich een klein complex van zeven paar twee-onder-één-kap woningen uit de jaren '30. Het valt op door de vrije ligging en met rode pannen gedekte mansardedaken.

Bijzondere gebouwen

Heenvliet, Geervliet, Abbenbroek, Oudenhoorn en Zuidland bezitten elk een van oorsprong Middeleeuwse NH kerk. De kerk van Simonshaven werd in 1852 gebouwd en valt op door de vrije ligging buiten het dorp en de witte pleisterlaag. De architectuur toont invloeden van Neo-classicisme en Waterstaatsstijl. De kerk lijkt vrij veel op die van Hekelingen.

Aan de Spuikade in Geervliet bevindt zich een 18de-eeuwse Joodse begraafplaats met enkele graven uit het eind van de vorige eeuw. Ook in Zuidland bevindt zich een Joodse begraafplaats. Deze ligt aan de Kerkweg en werd waarschijnlijk rond de eeuwwisseling aangelegd.

Andere begraafplaatsen, vermeldenswaard vanwege de aanwezigheid ven 19de-eeuwse graven of hekwerken zijn te vinden aan de Welleweg in Heenvliet, bij de NH kerk in Geervliet, aan het Kerkplein in Abbenbroek, de Leuneweg in Oudenhoorn en de Raadhuisstraat in Zuidland.

Zowel in Heenvliet als in Abbenbroek bevindt zich een oorspronkelijk 17de-eeuws ambachtshuis met vroeg 19de-eeuwse voorgevel. In de tuin achter het ambachtshuis in Heenvliet staat de ruïne van het 13de-eeuwse kasteel Ravestein.

Het oude raadhuis van Geervliet dateert grotendeels uit de 17de eeuw en bevat delen van een Middeleeuwse kapel. Het vroegere raadhuis van Zuidland aan de Dam dateert uit 1878. Aan de Ring in Simonshaven staat een raadhuis uit 1863 met een rijke lijstgevel.

Boerderijen

Over het gehele gebied van de gemeente verspreid zijn boerderijen te vinden, waarvan een groot aantal behoort tot het op de Zuid-hollandse eilanden gangbare zijlangsdeel-type. Enkele boerderijen bevinden zich binnen de bebouwde kom, bijvoorbeeld aan de Oude Singel in Geervliet. Eveneens vrij algemeen zijn boerderijen op rechthoekige plattegrond met een dwarsdeel, in veel gevallen met de lange zijde aan weg of dijk gelegen.

Enkele gave zijlangsdeel-boerderijen uit de vorige eeuw zijn te vinden aan de Kerkweg(3, 7) in Zuidland. Een zeldzame variant op het gangbare boerderijtype is te zien aan de Schoutsweg (2) bij Zuidland; achter een gaaf voorhuis uit 1880 bevindt zich een (veel oudere) stal met middenlangsdeel.

Objecten van bedrijf en techniek

In Geervliet, Abbenbroek en Zuidland staan korenmolens uit het midden van de vorige eeuw. De molen van Abbenbroek is een grondzeiler, de andere twee zijn stellingmolens. Twee van de drie zijn nog in bedrijf; de molen van Geervliet herbergt een restaurant.

Van de grutterij in het centrum van Geervliet, waar granen en peulvruchten werden verwerkt, heeft het grootste deel plaats moeten maken voor woningbouw. Een vrij gaaf overblijfsel is een
omstreeks 1895 gebouwd pakhuis aan de Visserszijde.

Een voormalig stoomgemaal in Abbenbroek werd gebouwd in 1879.

Na-oorlogse bebouwing, uitbreidingen

Heenvliet werd in de jaren '50 en '60 in noordelijke richting uitgebreid in de polder die wordt omgeven door de Wieldijk. In de jaren 60 en '70 is verder uitgebreid in westelijke richting.

Geervliet in de jaren '50 en '60 eerst op kleine schaal in oostelijke richting uitgebreid. In de jaren '70 werd de bebouwde kom aan noord- en oostzijde omgeven door een gordel van nieuwbouw, die wordt begrensd door de Noorddijk. In de jaren '80 werd in het centrum een kleine woonwijk gebouwd op het terrein van de gesloopte grutterij (Gruttersslop en omgeving).

Na een kleine aanzet in noordelijke richting (De Gorzen) is de uitbreiding van Abbenbroek pas aan het eind van de jaren '80 op gang gekomen met de bouw van woonwijken aan de noordwestkant en aan de zuidoostkant van de oude kern.

In Oudenhoorn verrees in de jaren '60 een kleine woonwijk ten zuidoosten van de Ring. Kleine uitbreidingen volgden in zuidelijke richting (eind jaren '70) en in noordelijke richting (J.M. Den Uylstraat, eind jaren '80).

Zuidland breidde in de na-oorlogse jaren eerst uit in noordwestelijke richting (Julianastraat en omgeving). In de jaren '70 en '80 werd op grotere schaal woningbouw gerealiseerd ten zuidoosten van het centrum, waarbij het gebied tussen Kerkweg, Molendijk en Drogendijk werd volgebouwd.

De uitbreiding van Simonshaven is beperkt gebleven tot een kleine woonwijk, die omstreeks 1960 werd gebouwd ten westen van de kern bij de Molendijk.

C. GEBIEDEN MET BYZONDERE WAARDEN

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarden.

1. Abbenbroek
2. Zuidland

Criteria	Gebieden 1	Gebieden 2
I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:		
1. kwaliteit van het ruimtelijke concept;	+	+
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	+	+
3. betekenis vanwege architectonisch/architectuurhistorisch kwaliteiten;	+	+
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkeling (bv. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark).		
II Bijzondere historische betekenis, zoals:		
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijke uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;		
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;		
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).		
III Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:		
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel;		
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;		
3. betekenis vanwege markering van het dorpsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	+	+
IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+	+
V Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten).		

Toelichting

1. Abbenbroek

Het oude centrum van Abbenbroek is een gaaf voorbeeld van een ringdorp met een 19e eeuwse invulling. De ringvormige structuur wordt begrensd door de Gemeenlandsedijk en een tweetal Achterwegen (zie kaartje). Het dorpje is ontstaan langs de dijk van de polder het Oudeland van Abbenbroek (bedijkt in 1206). Het bestond uit een buitendijks havengebied en een binnendijks gelegen ring, waarlangs de woningen voor de notabelen van het dorp werden gebouwd. Aan de Achterwegen verrezen de bedrijfsgebouwen van de dorpsbewoners. Net buiten de ring ligt het Kerkplein met de Nederlands Hervormde Kerk. De Ring vormt een langwerpige open ruimte, dat door de rooilijnen van de gevelwanden een meer rechthoekige vorm vertoont, dan een ronde vorm. In het midden ligt een waterpartij, met bomen. Midden in het water staat zeer markant een muziektent. Langs de Ring staat een aaneengesloten gevelwand van kleine herenhuizen en midden-klassewoningen, de meeste met 19e eeuwse of vroeg 20e eeuwse lijst- en tuitgevels. Achter de woningen staan nog een aantal oude bedrijfsgebouwen, waaronder enkele 19e eeuwse houten schuren. Zij komen uit op de Achterwegen, parallelstraatjes van de Ring, die door hen gebogen beloop het karakter van de Ring versterken.

Het aangewezen gebied is een gaaf voorbeeld van een ringdorp, een typerende nederzettingsstructuur op de Zuid-Hollandse eilanden. Het gebied is ondanks zijn oudere, maar goed bewaard gebleven structuur, vanwege zijn 19e en vroeg 20e eeuwse invulling, als een voorbeeld van het jonge bouwen aan te merken.

2. Zuidland.

Het oude dorpscentrum van Zuidland is een voorbeeld van een ringdorp, een type nederzetting, die veel op de Zuid-Hollandse eilanden voorkomt. Zuidland is een uitzonderlijk voorbeeld, vanwege de dubbele ring. De twee ringen liggen achter elkaar. Het aangewezen gebied wordt begrensd door de Molendijk, de Achterweg en Nijverheidsstraat, de Breedstraat en de perceelscheidingen van de woningen aan de Kerkstraat en Ring. Ten zuiden van de ringen is de structuur van Achterstraten (de huidige Dr. A. Kuyperstraat) dermate verstoord, dat zij buiten het aangewezen gebied zijn gehouden (zie kaartje).
Zuidland is ontstaan langs de dijk van de gelijknamige polder, die in de 15e eeuw bedijkt is. Buitendijks ontstond een havenkwartier (het Hoofd), binnen de dijk werd een ringvormige structuur aangelegd, afgesloten door de kerk aan de Dorpsstraat. Rond de kerk ontstond een tweede ring door de aanleg van de Kerkstraat, die bij de Breedstraat op de Dorpsstraat aansluit. De vorming van Achterwegen, waar de bedrijfspanden achter de woningen aan de Ring op uitkwamen, vond aanvankelijk alleen achter de Ring plaats, niet achter de woningen aan de kerkring. De Nijverheidstraat is als weg pas in de eerste helft van de 20e eeuw aangelegd. De Ring vertoont alle kenmerken van ringen, die ook in andere dorpen (zoals Abbenbroek) in de regio voorkomen. De ring ligt op dijkhoogte en heeft een licht ovale vorm. De bebouwing bestaat uit een aaneengesloten gevelwand van eenvoudige notabelenwoningen. In het midden ligt een waterpartij met een plantsoen. In het zuidoosten van het plein water is boven het water een muziektent gebouwd. De tweede ring ligt aanmerkelijk lager. De weinig planmatige ontstaansgeschiedenis komt tot uitdrukking in

de gevarieerde bebouwing, die bestaat uit woonhuizen, pakhuizen en winkels. Dominant aanwezig is hier de Nederlands-Hervormde kerk, waarvan de gevel direct aan de Dorpsstraat ligt. Achter de kerk aan de Kerkstraat op de plaats van de voormalige begraafplaats, ligt een gazon. Op de achtererven van de woningen langs de Dorpsstraat en de Ring kwamen bedrijfspanden tot stand. In het verlengde van de oude Achterweg, werd in de eerste helft van de 20e eeuw de Nijverheidstraat aangelegd, waarlangs eveneens werkplaatsen en schuren verrezen, maar ook eenvoudige arbeiders-woningen. Zoals al vermeld is de structuur van de Achterstraten ten zuiden van de ringen dermate verstoord (er ligt nu een nieuwbouwwijkje), dat dit gebied buiten de begrenzing valt.

Het dorpscentrum van Zuidland is bijzonder vanwege de dubbele ringvormige structuur, die in vrij gave staat bewaard is gebleven. De invulling van het gebied met zijn gevarieerde bebouwing (woonhuizen, bedrijfsgebouwen en publieke voorzieningen) geeft het geheel een 19e en vroeg 20e eeuws karakter.